

Várad költőfilozófusa

Jegyzetek Horváth Imréről

Nagyvárad **hagyományok.** „Kazinczy Ferenc – kezdte Ady Endre a nagyvárad A Holnap című korszakos antológiát bemutató előadását a városháza dísztermében – valamikor úgy vágyott Széphalomról Erdélybe, mint Petőfi vágyott később sokáig és hasztalanul Párizs felé. Erdélyi útján mámoros volt. Kazinczy reményeket falt, sőt bizonyosan jobbakat gondolt, mint amilyeneket kicsi, hamar összehúzódozó fantáziájával írt. Tetszett neki minden, s a Wesselényiek zsidói ménese különb intéciónak látszott előtte, mint valami leendő akadémia. Ennek az egyszerre német és vadmagyar táblabíró-intellektuelnek csodálatos, ma is becsülendő szimatja volt, Erdély, a régi Erdély, mindig magyarabb és sokkal európaibb volt, mint a nyolcfele osztott és béna Magyarország.”

Persze Ady is, akárcsak a most megidézett Kazinczy, vágyott Erdélybe, annak ellenére, hogy az imént idézett ünnepi beszéd idején még alig fordult meg az igazi Erdély földjén, csupán a Bánságban: Temesváron és a Partiumban: Nagyváradon – mindkét városban hosszabb ideig újságíróskodott, és valójában csak az első világháború éveiben ismerte meg a fejedelmi országrész távolabbi városait, Brassót és Marosvásárhelyet, valamint a Székelyföldet. Váradot azonban kiválóan ismerte, és a Paritumot nemkülönben, hiszen maga is a Szilágyosság szülötte volt. Adyt, legalábbis költői indulásának éveiben, bátran tekinthetjük Nagyvárad költőjének, és ez a várad

identitás teljes természetességgel illeszkedett abba a kulturális, illetve irodalmi környezetbe, amely a huszadik század első két évtizedének Nagyváradában kialakult.

A város ugyanis egyike volt a „modern Magyarország” műhelyeinek. Váradnak igen nemesek voltak a kulturális, irodalmi hagyományai, és jóllehet ezúttal nem lehet feladatomban, hogy szélesebb körben visszatekintsek ezekre a hagyományokra, mégis fel kell idéznem az örökség leginkább figyelemre méltó alakítóit. Így Vitéz János püspököt és unokaöccsét: Janus Pannoniust, akik Mátyás király korának reneszánsz kultúráját képviselték, igen hatékonyan a Kőrös-parti városban is. Vagy a reformáció és ellenreformáció korának neves várad

(vagy onnan származó) írástudóit: a protestáns Melius Juhász Pétert, Szenczi Kertész Ábrahámot, Geleji Katona Istvánt, illetve a katolikus Pázmány Pétert, Szántó-Arator Istvánt, majd a soron következő évszázadok neves írástudóit, így Székelyhidi Paskó Kristófot (Rákóczi György diplomatáját), Patachich Ádám püspököt, Pray Györgyöt (a püspök neves könyvtárosát), Baróti Szabó Dávidot (a várad

jezsuita rendház krónikását), Szentjóni Szabó Lászlót (aki egy időben Teleki Sámuel főispán titkára volt), Budai Ferenc református lelkészt (aki a 16. század végéig készítette el Magyarország „polgári históriájának lexikonát”).

Nagyvárad azonban a tizenkilencedik és huszadik század fordulóján került igazán a magyar irodalmi élet centrumába. Négy modern szellemiségű lapja: a Nagyvárad, a Szabadság, a Nagyváradai Napló és a Tiszántúl körül nőtt fel az az újságíró- és írónemzedék, amely európai műveltség birtokában, európai eszmények nyomán, a kulturális és társadalmi modernizáció szellemében újította meg nemcsak a város, hanem az ország életét. Csak néhány akkori publicista nevét idézem ide: Rádl Ödönét, Ritoók Zsigmondét, Márkus Lászlóét, Hlatky Endréét, Fehér Dezsőét, Hegedús Nándorét, Várady Zsigmondét (a sok említésre méltó név közül). A nagyváradai redakciók egyszersmind az új magyar irodalomnak is műhelyei voltak, korábban Iványi Ödön és Thury Zoltán, később Ady Endre, Balázs Béla, Bíró Lajos, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula, Nagy Endre, Somlyó Zoltán neve minősítette a város irodalmi életét – egy kisebb irodalomra elegendő költő és elbeszélő. És persze Nagyvárad volt a modern magyar irodalom első nagy seregszemléjének: az 1908-ban megjelent *A Holnap* című antológiának a városa: „A Holnap városa”.

„Bizonyos – mondotta erről az imént idézett Ady Endre 1909-es *Magyar lelkek forradalma* című írásában –, hogy soha magyarabbul, bátrabban nem ébredt föl még a sokszor félreismert magyar génusz. Bizonyos, hogy Apáczai Csere, Kazinczy, Kemény Zsigmond és – mondjuk – Arany János korszakai után jött el egy terheesebb, de gyönyörűbb korszak. A politika ellenére és kedvetlenségére Magyarországon olyan intellektuális kultúra indult, amely méltó volna egy skandináv államhoz.”

Ady Endrének (mint általában) ezúttal is igaza volt, és a „magyar lelkeknek” az a „forradalma”, amely 1908-ban néhány nagyváradai költő önzetlen erőfeszítései nyomán *A Holnap* című antológiában alakot öltött, végül is irodalomtörténeti eredményre vezetett. A váradai kezdeményezést és versgyűjteményt nem lehet kiiktatni a modern magyar irodalom történetéből. Alighanem a hányatott sorsú, a Nagyváradról is hamarosan a távoli, az ország északnyugati határán fekvő Szokolcára, száműzetésbe kerülő Juhász Gyulának volt igaza, midőn jó öt esztendő múltán a Nagyváradai Napló 1914. március 25-i számában közölt *A Holnap városa (Lírai feljegyzések)* című írásában ezekkel a szavakkal idézte fel a nagyváradai vállalkozást: „Igen bizony, jól esik erre emlékezni, mert valljuk be őszintén: ennél önzetlenebb, magyarabb, poétásabb irodalmi mozgalom nem volt azóta, mióta az irodalmat részvénytársasági alapon szervezik és még a költőknek is juttatnak belőle osztalékot. Szeretem az üldözött, a kigúnyolt és immár beszűnt Holnapot, a gúny, az üldözés, az agyonreklámozás és agyonhallgatások dacára is szeretem, mert a fiatalságom volt ez a Holnap, őszinte, lelkes, örökké édesbús ifjúságom.”

Horváth Imre Nagyváradon. A huszadik század első két évtizedében kibontakozó modern magyar irodalomnak Nagyvárad volt az első (a fővárost is megelőző) szellemi otthona és tűzhelye. Ez a szerep azonban már a tízes években – Ady Endre, Juhász Gyula és mások távozása következtében – erősen megkopott, és az első világháború végére Várad jóformán „beleszürkült” a vidéki nagyvárosok (Debrecen, Szeged, Pécs, Pozsony, Kassa, Kolozsvár, Temesvár) sorába. Igaz, a háborút követő zűrzavaros hónapokban még élt benne annyi kezdeményezőkézség, hogy a magyar fővárosról és a maradék országról le-

választott délkeleti régiók irodalmi életének egyik központja legyen. Váradon jelent meg 1919–1920-ban a két első „erdélyi” irodalmi folyóirat: a Magyar Szó és a Tavasz, és ott alakult meg még 1919 elején az Ady Endre Társaság, amely a lassan magára találó kisebbségi magyar irodalom szervezésében vállalt fontos szerepet. Számos magyar lap, kiadó vállalat és nyomda szolgálta az erdélyi magyar irodalmi kultúra ügyét, a város korábbi mozgalmassága mindazonáltal már alig volt fellelhető. Nagyvárad a hirtelen megnövekedett román állam északnyugati határvárosa lett, elvágva természetes gazdasági háttérétől: a magyar Alföldtől, fejlődése megrekedt és ez kihatott kulturális életére is.

Voltak persze írói Váradnak továbbra is, mindenekelőtt Tabéry Géza, aki fáradhatatlan munkát végzett Ady Endre szellemi örökségének és írói kultuszának gondozásában, emellett történeti regényíróként is maradandó műveket alkotott. Mellette egy időben a korán Magyarországra költözött Gulácsy Irén volt a váradi irodalom reménysége, illetve a város kultúrájának alakításában is részt vett néhány környékbeli, partiumi író, például Olosz Lajos, Károly Sándor, Szombati-Szabó István és egy időben az odaköltöző kiváló (és mára jóformán elfelejtett) regényíró: Berde Mária. 1927-ben a patinás Szigligeti Társaság is újjáalakult, 1931-ben Váradon szerveződött meg az Erdélyi Helikon irodalompolitikája ellen lázadó írók közössége: az Erdélyi Magyar Írói Rend (EMIR), és színvonalas tevékenységet folytatott a történelmi múltú Szigligeti Színház is. Várad irodalmi élete mindazonáltal nemigen mutatott fel igazán új tehetségeket, egyetlen kivétel akadt: a költő Horváth Imre, a közeli Margitta szülötte, aki apai részről a hírneves irodalomtörténet-író: Horváth János, anyai részről a nevezetes nótaszerző huszárcapitány: Fráter Lóránt (és még korábbról: Madách Imre hűtlenkedő felesége, Fráter Erzszi) rokona volt.

Az 1906-ban született Horváth Imre valójában eseménytelen életet élt, hiszen alig mozdult ki szülőföldjének: a Partiumnak a határai közül, és alig vett tudomást korunk irodalmi és művészeti kalandjairól. Meglehetősen szűk körben élt, akár geográfiai értelemben is. Életének négy erdélyi város volt a színtere: Dés, ahol iskoláit végezte, Arad és Szatmár, ahol újságíróskodott, és mindenekelőtt Nagyvárad, ahol költővé érett. Vidéki lapoknál dolgozott: a nagyváradi Esti Lapnál (1927–1928), a szatmári Szamosnál és Szatmári Újságnál (1930–1931), a nagyváradi Erdélyi Lapoknál (1932–1933), az aradi Reggelnél (1933–1937), végül újra Váradon a Magyar Lapok szerkesztőségében. Riportokat, hírfejeket és tárcákat írt, munkáját szűkösen fizették, nemegyszer korrektornak vagy gépírónak használták. 1938-ban aztán búcsút mondott a szerkesztőségnek, hogy verseinek éljen csupán, s általuk teremtsen elő a szűkös megélhetést.

Látszólag eseménytelen volt ez az élet, belül azonban annál nyugtalanabb. A fiatal költőt állandó létbizonytalanság gyötörte, apró napi gondok, bosszúságok, amelyek alattomban őrlték fel eleve érzékeny, szorongásra hajlamos idegzetét. Nagyvárad, ahol ifjúságának zömét töltötte, miként az imént már szó esett róla, hanyatló határ menti város lett a trianoni békeszerződés után, híján annak a rohamos fejlődésnek, amely a századelőn áthathatta. Már csak nosztalgiajában őrizte a korábbi emlékeket, az urbanizációs fellendülést, a zajló szellemi életet, Adyt, A Holnapot. Az újságírás robotot, szegénységet és kilátástalan jövőt jelentett; lapoknál, amelyeket bármelyik percben tönkretelhetett az anyagi csőd, s amelyek függetlenségét eleve idézőjelek közé tette az, hogy rá voltak szorulva

a nagyvállalatok és bankszindikátusok támogatására, hirdetéseire. Horváth Imre, az újságíró, ilyen körülmények között a városi kispolgárság szegényebb rétegéhez tartozott, és a sajtó nimbusza, ha volt egyáltalán, nem adhatott kárpótlást a kicsinyes anyagi gondokért; azért a szorongó közérzetért, amit az állandó bizonytalanság okozott. Talán ezért is vállalta kihívóan és dacosan a „szabad író” még szegényesebb, de talán egyértelműbb és több önértetet ígérő státusát.

Nem mintha „szabad íróként” különösebben érvényesülhetett volna. Horváth Imre általában társak nélkül élt, írói magányban, alig néhány értő baráttal körülvéve. Midőn a nyilvánosság előtt jelentkezett, egy fiatal írói közösséghez tartozott; a nagyváradi Szigligeti Társaság *Tűz* című antológiájában (1932) jelentek meg első versei. Az antológia munkatársait azonban csakhamar szét-szórta a múlt idő (maga Horváth is Aradra távozott). Könyvei, közöttük az első verseskötet: az *Örvény felett* (1934), ezért kis példányszámban, sajtó kiadásában, néhány barátjának önzetlen segítségével kerültek olvasók elé. Az erdélyi magyar irodalom nagy hatású kiadója, az Erdélyi Szépmíves Céh nem érdeklődött a fiatal váradi költő versei iránt. A Céh és a mögötte álló helikoni írói társaság egy évtizeddel korábban még sorra mutatta be a romániai magyar irodalom nagy tehetségeit, Tamási Áront, Karácsony Benőt, Dsida Jenőt, Szemlér Ferencet, Horváth Imre indulása idején azonban a Helikon és a Céh már vesztett korábbi érdeklődéséből, nemigen vállalkozott arra, hogy az újabb írói törekvések és az induló tehetségek támogatója legyen. A váradi költőnek más irányban kellett tájékozódnia. 1937-ben Aradon, egy irodalmi esten ismerkedett meg Salamon Ernővel, Nagy Istvánnal, Csehi Gyulával és Méliusz Józseffel, vagyis a Korunk íróival, így került Gaál Gábor körébe, a Korunk munkatársai közé, s így lettek barátai a Nagyváradon élő baloldali értelmiségiek, elsősorban Korvin Sándor, Arató András és Csehi Gyula. Horváth Imre egészen a folyóirat 1940-es betiltásáig a Korunk szerzői közé tartozott, s csak a negyvenes években került közelebb az Erdélyi Helikonhoz, elsősorban a liberális szellemű szerkesztő, Kovács László révén, midőn a Helikon, a fasizmus elleni tiltakozás következtében, hatékonyabban vállalta az erdélyi humanizmus képviselését.

A viszonylagos elszigeteltség és a helikoni irodalomtól függetlenül alakult pozíció a költő társadalmi helyzetére és verseinek szociális-ideológiai bázisára utal. Horváth Imre ugyanis ahhoz az erdélyi magyar polgársághoz tartozott, amely a polgári radikalizmus eszméinek elkötelezettségében kettős ellenkezéssel figyelte a körülötte zajló élet eseményeit, hivatalos eszmeáramlatait. Nemzetiségéhez és kultúrájához való ragaszkodása folytán szembekerült a román nacionalizmussal, demokratikus felfogása következtében pedig a magyarországi politika jobboldali orientációját utasította el. Ez a polgári réteg, ha elszegényedett is az idők során, mint például Horváth Imre korábban jómódú családja, nem mondott le kulturális igényeiről, és következetesen ragaszkodott az európai (nyugat-európai) művelődés és polgári haladás eszményeihez, a humanizmus, a progresszió és a racionalizmus ideáljaihoz. Öntudatában és műveltségében nem „burzsoá” kívánt lenni, hanem „citoyen”. (Különösen Nagyváradon, ahol, mint mondtuk, nosztalgikus emlékeket keltett a századfordulón megélt polgári fellendülés.)

Horváth Imre is ennek a liberális polgári rétegnek a képviselője volt. Ennek a polgárságnak az igazolt bizalmatlanságával tekintett a magyar és a román nacionalizmus egymást túllícitáló demagógiájára, a klaszikus polgári ideálok-

ra hivatkozva utasította el a fasizmust, a német orientációt, s figyelte rokon-szenvel a fiatal baloldali értelmiségiek mozgalmát. Ha valamivel idősebb lett volna, s a húszas évek első felében kezdi pályáját, bizonyára szerepet kap a radikálisok között. A harmincas évek elején azonban már írói magánnyal és elszigetelődéssel kellett küzdenie. Nagyváradon távol volt a fiatalok Kolozsvárott szervezkedő nemzedéki próbálkozásaitól, ezért az ifjabb generáció reprezentatív antológiáiban sem szerepelt. Írói helyzetét ilyen körülmények között alapvetően határozta meg a magányos tájékozódás, az igazi szellemi társakat nélkülöző magányos távlatkeresés.

Az irodalmi élet peremén. A fiatal váradi költő későn talált értő közösségre, s valójában ekkor is az irodalmi élet peremén kellett élnie. A kisvárosi lét szűkös viszonyai, a szegénységnek kiszolgáltatott „szabad író” anyagi gondjai között, távol az irodalmi élet tűzhelyeitől, nélkülözve a sikert és az elismerést, magányos tengődésnek érezte sorsát, elesettnek és reménytelennek tudta önmagát. Önszemléletéről és helyzetérzékeléséről egy 1935-ös írásának címe árulkodik: „A költő útja széplelkű dilettánsok és hazug prókátorok között”. Valóban, úgy érezte, egyedül maradt, dilettánsok és prókátorok között, s kilátástalanul kell megküzdenie az önkifejezés, az íróvá levés gondoljaival. Versei a társtalanság, a kiszolgáltatottság szorongató érzéséről vallanak, az ellenséges külvilágtól elidegenedő „izolált én” helyzetét mutatják. Korábban enyhe romantikával, „fin de siècle” hangulattal, mint az *Alkony Várad felett*.

„...Jó volna most menni, menni, / küzdve, bízva úgy, mint mások... // Nem így ülni tört ideggel, / zsibbadt aggyal, félig holtan: / nézve, előttem ki ment el – / keresve azt, aki voltam... // ... Mert nem élet rossz rímekbe / róni itt a Kőrös-parton, / hogy könny pereg a szívemre, / s haldoklik a beteg alkony.”

Később lázadóbb szenvedéllyel, több nyugtalansággal, mint híressé vált verse, a *Menekülés a fénytől*: „Bort, nőt, nikotint adjatok! / Mérget, mámort, – akármit, – / csak ne lássam a fényt, amely / borzalmakra világít. / Nem nézhetek síri füvek / sűrű, sötét sorára: / fedjen vakság vagy örület / hermetikus homálya.”

Kilátástalan és elidegenült helyzetében kora ifjúságának természetemlékeit idézte fel, a panteisztikus filozófiában, pontosabban életérzésben keresett menedéket. A természetben megtalált menedék nem volt ismeretlen Horváth Imre nemzedéke előtt. Magyarországon a Nyugat harmadik generációjának költői: Radnóti Miklós, Weöres Sándor, Jékely Zoltán vagy Takáts Gyula szívesen kerestek otthont a természeti dolgok egyszerűbb rendjében, s az erdélyi magyar költők: Dsida Jenő, Szemlér Ferenc és Szabédi László is gyakran rejtőztek el a tájban a városi élet zaklató ellentmondásai elől. Ez a természetélmény és természetkeresés jellegzetesen a városi emberé, ihlető ereje a nosztalgia. A természeti keretek között élő költő, az alföldi Sinka István és Nagy Imre vagy az erdélyi Horváth István nem keresett oltalmat a természetben, ellenkezőleg, megküzdött vele. Számukra nem varázslatos idillt és nem menedéket jelentett a falusi táj, hanem a kemény, sokszor embertelen munka terepét. A természetnek azokkal a jelenségeivel: a szárazsággal, a hőséggel, a jégveréssel, a fagygal küszködtek, amelyek megnehezítették különben is keserves sorsukat.

Horváth Imre ezzel szemben nosztalgikus vággyal fordult a természethez, az egyértelmű dolgok egyszerű és tiszta rendjét kereste benne. És minthogy min-

den ízében városi költő volt, absztrakt és panteisztikus képet alakított ki róla, nem a természet konkrét dolgait szerepeltette, hanem az elvonatkoztatott, sőt szimbólummá alakított „fát”, „virágot”, „levelet” és „madarat”. Ő maga is egyik írásában a „természet ideája” iránt érzett vonzódásáról beszélt. A természet ideája egyszersmind jelképes erejű; a gyenge és esendő természeti jelenségeknek általában társadalmi szimbolikája van, és a füvekhez, fákhöz fűződő vonzalom a szegények, az elesettek iránt érzett részvétről beszél. A bukolikus ihlet valójában az emberi szolidaritás öltözete. Mint a *Fűért, fáért* című, sokat idézett versben is: „Éjjel-nappal, minden évszakon át / jártam magam fák és füvek között, / meghallgattam mindenik nyomorát, / s szívem velük szövetséget kötött. // Fához érni újjheggyel sem merek. / Fűre lépni álmomban sem bírok, / s hernyók, birkák, hatalmak, elemek / ellen mindig mellettük harcolok. // Fűért, fáért halljátok hát szavam: / követelem, hogy igazuk legyen: / itt élni fűnek, fának joga van, / akár völgyben sarjadt, akár hegyen.”

A természet dolgainak felidézése azonban magában rejt egy másfajta jelképeséget is. Horváth Imre természetélményének sajátos lírai értelme van: az esendő és gyenge fák, füvek egyben a csendes helytállás, a viharokkal dacoló észrevétlen ellenállás szimbólumai. Földes László mutatott rá (*Négy sorosak világa – világok négy sorban* című tanulmányában) arra, hogy a félszeg költői lélek szakadatlan súrlódásban van a valósággal, s ez a helyzet az „elesettség s egyben a helytállás fonák állapotát” alakította ki. „Ha tehát – állapítja meg Földes – viszonya a világgal paradoxális (helyt kell állnom, mert esendő vagyok!) – akkor legspontánabb életérzése vezeti az olyan jelenségekhez, amelyek rejtik-kínálják a paradoxális jelentést (élnünk kell, noha halalraszántak vagyunk). Ilyen jelenségek: a füvek, fák, levelek, ágak, virágok, madarak, felhők, esőcseppek, harmatcseppek, árnyak.” A természetről kialakított képzetek a költő helyzetének és filozófiájának kölcsönösségére utalnak tehát.

Horváth Imrénél a szorongásos-elidegenedett közérzetet ugyanis férfias etika ellensúlyozta, idegeinek állandó borzongását az ítélkezés cselekvő erkölcsé egészítette ki. Így lett belőle az ellentmondás költője, aki átélte ugyan a személyes és a történelmi lét nagy konfliktusait, ám fölébe tudott kerekedni konfliktusainak, félelmeinek és meghasonlásainak. Minél erőszakosabb és alattomosabb kihívások érték, annál elevenebb lett benne az ellenállás szelleme, az ellentmondás ereje. A józan ész és a progresszív humanista erkölcs nevében utasította el a kor történelmi fertőzéseit és kihívásait: a diktatórikus rendszereket és a háborút. A harmincas évek végén, a negyvenes években Horváth Imre is hangot adott a halálfélelemnek, az általános pusztulás szorongató víziójának s annak a csüggedésnek, amit az európai civilizáció várható bukásának akkori látványa váltott ki az értelmiség széles köreiben (pl. *Nekik jobb, Féregsors, Péter-Pál* című verseiben). Szorongó szívvel és lemondással tett ő is vallomást: „Halálfélelmem – ez a vén tükör – / felém villan, töretlen tündököl, / s árulkodó fényében nézhetem, / mily gyönyörű vetkőző életem” (*Halálfélelem*).

A keserű vallomásokat azonban mindig az ellenállás és az ellentmondás gesztusa követte. Horváth Imre ellenállása erkölcsi igényességében, moráljának puritán szigorában öltött alakot; egy feddhetetlen és kérlelhetetlen humanista morál nevében protestált az általános hanyatlás közéleti, erkölcsi és kulturális jelenségei ellen, s ítélte el az erőszakot, a háborút. E protestálás ma-

gányos volt ugyan, az „izolált én” helyzetében történt, mégis fenntartás nélküli volt, szinte hősie. „A fejed mindig fönt hordjad nagyon – / és még az árnyad is fehér legyen!” – hangzik például az *Ahogy a hattyú* című vers; „Tiszta légy, mint a gyolcs, mit sebre kötnek. / Légy oly szabad, mint a be nem kötött seb” – szól a *Ha egyszer hangod támad*. Horváth Imrének a közéleti-történelmi helytállás erkölcsét sikerült megfogalmaznia ezekben az aforisztikus versekben.

A négysoros versek költői univerzuma. Horváth Imre szinte mindig négy verssorba tömörítette tapasztalatait és felismeréseit: a helytállás morális igénye és szenvedélye a négysorosokban öltött alakot. Korábbi kísérletek után 1938–39-től kezdve vette át a váradi költő lírájának vezető szolamát a négysoros. 1939-ben megjelent *Elszánt kötelesség* című verseskötve nagyrészt már ebből az alakzatból épült; epigrammatikus tömörséggel, dialektikus szerkezetben fejezte ki közérzetét, adott hangot tiltakozásainak. De már a korábbi versek meditatív csattanója, kádenciaszerű lezárása is a négysoros formát ígérte (pl. az 1935-ös *Percek szikrái* közt). Horváth Imre mintegy költői anyanyelvét találta meg a négysoros vers szikár fegyelmében, belső rendjében, a végsőig tömörített kifejezés nemes próbáiban. Ahogy barátja és kritikusa, Korvin Sándor megjegyezte: „négysorosokban gondolkodik”.

A négysoros fegyelmezett és tömör fogalmazást kíván, valójában egyetlen aforizmával fejezi ki az összetettebb gondolatot. Maga Horváth Imre is az intenzív totalitás formájának és lehetőségének tekintette. „A világot – mely tágasabb, mint hittem – / hogy lehetne négy sorba tömörítnem? / Mielőtt a munkába belevesznék / felmutatok tisztán egy porszemecskét” – írta 1963-as *Ars poeticájában*, valóban költészettan gyanánt. Régi és gazdag tradíciót vállalt ezzel, az epigramma egy változatát, a klasszikus disztichont rímes jambusokkal felváltva fogalmazta meg csattanós ítéleteit, aforisztikus felismeréseit. Az epigramma Martialisra utaló örökségéből azonban nemcsak a verselést, a „külső formát” változtatta meg, hanem a „belső formát” is: a versben megnyilatkozó költői szemléletet, művészi magatartást és formaszervező gondolatot. A latin (Martialis-féle) epigramma ugyanis a satíra körébe tartozott, és a társadalom, a szellemi élet, a hatalmi berendezkedés fonákságait leplezte le és ítélte meg. A négysoros inkább a meditáció, az önvizsgálat, az eszménykeresés és a rezignált bölcsesség műfaja volt. Általában a költő meghasonlottságát, elidegenedését fejezte ki, s ezért azokban a társadalmakban és korszakokban jött létre, melyek a veszteglés, a válság vagy a bomlás képét mutatták. Vagy azokon a pályaszakaszokon, melyeken az alkotó művésznak önmagát kellett megítélnie, eszményei felett kellett (nemegyszer drámai) számvetést tartania.

A négysorosnak ezért határozott gondolati karaktere, mondhatnók, filozófiája van: a „sztoikus” bölcselőkre (Epiktétoszra, Senecára, Marcus Aureliusra), illetve az antik cinikusokra (Anthisztenészre, Diogenészre) utal. Etikai rendszerében az emberi méltóság, a felelősségvállalás, az igazságkeresés „sztoikus” fogalma, illetve a belső szabadság, az ösztönökön való uralkodás „cinikus” erénye ölt alakot. Ezeknek a filozófiáknak a révén jött létre a négysoros szerkezet belső dialektikája, antinomikus, sokszor paradoxonokban fogalmazó szerkezeti rendje is. E dialektikus módszer a lényeg és a látszat, az érzékelés és a tárgy, az illúzió és a valóság stb. ellentmondását volt hivatva megvilágítani.

A tizenkilencedik század európai irodalmában Goethe, majd Heine kezdeményezte a négysoros formát, abban a tartalmi és formai értelemben, amelyet jeleztünk az imént. Goethe híres *Mementója* ilyen négysoros (Rónay György fordításában): „Ellenállhatsz végzetednek, / árnde olykor ökle sulykol; / utadból, ha félre nem megy, / ej, hát térj ki te az útból!”

Ugyanez a forma nyilatkozik meg Heine *Elsírtam nektek...* című versében (Réz Ádám fordításában): „*Elsírtam nektek a bánatomat, / ásítva vontátok váltalokat. / Rímekbe szedtem: ámulatok, / bókoltatok és bámultatok.*”

A Goethére és Heinére utaló forma a későbbiekben Omar Khajjám *Rubajjátjának* hatásával gazdagodott, ez Edward Fitzgerald angol (1859) és A. F. von Schack német (1878) fordításai nyomán vált ismertté egész Európában. (Magyarra Erődi Harrch Béla már 1871-ben lefordította, a keleti nyelvekkel és irodalmakkal foglalkozó marosvásárhelyi tanár: Antalffy Endre pedig a húszas években közölt belőle fordításokat, amelyek igen népszerűek voltak az erdélyi magyar olvasók között.) Az Omár Khajjám-féle vers azután a századvégen szinte mindenütt elterjesztette a négysorost.

A magyar költészetben is a tizenkilencedik század második fele, illetve a századvég költőinél vált általánossá a négysoros forma. Vajda János *Sírboltban* és *Mákszemek*, Reviczky Gyula *Az élet* és Komjáthy Jenő *Emléksorok* című versei már nemcsak „külső formájukban”, hanem sztoikus filozófiájukban és antinomikus szerkesztésükben is valódi négysorosok. Például Komjáthy verse: „*Rossz a világ? Légy jó tehát magad! / Üres a lét? Adj tartalmat neki! / Az ember szolga mind? Légy te szabad! / Hídd sorsodat bátor versenyre ki!*”

Őket követve azután Vargha Gyula (*Szilánkok-ciklus*, *Forgácsok-ciklus*), Rudnyánszky Gyula (*A csípős versekből*), Kozma Andor (*Igaz mondások*), Zempléni Árpád (*Törmelék-ciklus*); és főként Palágyi Lajos írt négysorosokat, az utóbbi éppen három kötetre valót (*Magyar állapotok*, 1911; *A deres*, 1923; *Parittyja*, 1925). A modern magyar költészet körében pedig Kosztolányi Dezső és József Attila fogadta el azt a kihívást, amit a négy sor művészi fegyelemre kényszerítő megszerkesztése jelent. Kosztolányi kései ciklusa: a *Negyven pillanatkép* már a Horváth Imre-féle etikai puritanizmust előlegezte, például *Ötven felé* című versében: „*Ötven felé kivetjük önmagunkból / mindazt, ami cifra s szedett-vedett lom / s olyan komor, fönséges lesz a lelkünk, / olyan hideg és kongó, mint a templom.*”

József Attila pedig az 1931-es *Tűnődő*-sorozat versei között írt négysorosokat. Ezek között olvasható az *Eperfa* című költemény, amely már Horváth Imre természeti szimbolikájára utal: „*Öreg eperfa áll az út felén, / zömök, tömött, mint hős paraszti dajka. / Úrvezető, vigyázz! a törzs kemény! / S óh koldus, nézd, mily lány a gyümölcs rajta.*”

Maga Horváth Imre persze nem formatörténeti tanulmányok nyomán alakított ki saját négysorost, hanem egyéni hajlama szerint. Hiszen alig ismerte az epigrammatikus költészet hagyományait és újításait: ő maga beszélt arról, hogy közelebről csak Heine, Petőfi és Kosztolányi hatott költői indulására, majd négysorosaira. Heine költészete meghatározó befolyást gyakorolt első verseire, e hatásból eredt vonzalma az ellentétező szerkesztésmód iránt. Kosztolányi „pillanatképei” pedig éppen akkor kerültek a kezébe, midőn a négysorosokkal próbálkozott. Tájékozódásában azután Korvin Sándor ítélete erősítette meg, a közeli

barát ugyanis éppen a négysorosokban fedezte fel költői tehetségének igazi lehetőségeit. Ekkor szokta meg az epigrammatikus formát, és csak ezután ismerkedett meg Kosztolányi kínai és japán versfordításaival, valamint Palágyi Lajos négysoros verseivel. Az évtizedek során viszont megtapasztalta és kipróbálta a forma összes lehetőségét, s valódi „tudós költő” módjára vizsgálta, ismerte a négysorosost. Ars poeticát fogalmazó versei között több olyan akad, amely a négysoros forma belső törvényszerűségeit határozza meg. A *Párhuzamok* a logikai módon, geometrikus pontossággal szerkesztett költői struktúrát határozza meg: „Végtelenbe ti vizstek, bonthatatlan, / szilárd párhuzamok.” A *Metszés* pedig az antinomikus fogalmazás értelmére utal: „Nem díszként lóg / a versem oldalán / a »de!«. / Gordiuszi csomó / nincs is talán, / mit át ne metszene.”

A váradi költő négysoros verseiben struktúráteremtő szerepe van ennek a *de* szócskának, azaz az ellentétekben történő szerkesztésnek. Földes László már idézett tanulmánya szerint ennek az ellentétezésnek két főbb formája alakult ki Horváth Imre négysorosaiban: a szillogisztikus és paradoxonokba font antinómia. Az első az erkölcsi magatartás általános mintaképéből indul, s a konkrét helyzetben kötelező erkölcsi parancs megfogalmazásához érkezik. Földes *A sárga ház* című nagyszabású történelmi összefoglalásra hivatkozik. A második típus két erkölcsileg ellentétes értékű vagy rejtetten párhuzamos jelenség között hoz létre paradoxonszerű kapcsolatot, például a már idézett *Modern szerelmes versben*.

Túl a négysorosokon. A négysoros forma alkalmas volt arra, hogy megvilágítsa az emberi létben és az emberi társadalomban tapasztalt ellentmondások lényegét, egyszersmind azonban le is egyszerűsítette ezeket az ellentmondásokat. A feltétlen ellentétezés és a feltétlen ellentmondás formája volt: tökéletesen adta vissza azt az egyértelmű tagadást, amellyel a költő a történelmi lét nagy kihívásaira, az általános erkölcsi hanyatlásra válaszolt, ám nem volt képes érzékeltetni a kétértelmű, ambivalens és bonyolult helyzeteket. Márpedig Horváth Imre egyre inkább ilyen helyzetbe sodródott; a háborús években erősen megrongálódott idegrendszer, a háború után pedig egy időre gyógykezelésre szorult. A belső egyensúly bomlását, a feldúlt idegélet ambivalenciáját pedig már nem lehetett a négysorosok egyértelmű és rövidre zárt antinómiáival kifejezni vagy feloldani. Tágasabb és összetettebb formákkal kellett kísérleteznie. A kísérletezés iránya szinte önként adódott: a modern költészet sokszor maga is szaggatott módon, szerkezeti törésekkel fejezi ki a komplex tudattartalmakat, a többértelmű helyzeteket. Horváth Imrének tehát egyszerűen füzérbe kellett rendeznie a négysorosokat, hogy a maga módján alakítsa ki a szaggatott, kihagyásos szerkezetet.

A négysorosokból alkotott „mozaikos” szerkezetű tágasabb formát általában a közös élmény vagy az egységes közérzet vezérli; ez teremti meg a verseket egybekötő kohéziós erőt. E „mozaikos” szerkezet jelentkezett már az 1942-es *Naplemente* és *Látomás*, valamint az 1944-es (már idézett) *Fűért, fáért* című versek szakaszaiban. A formai bővülés azonban az 1946-ban írott *A sárga ház* című költeményben következett be igazán. Horváth Imrének ez a verse tizennégy egymástól elkülönített, mégis szervesen összetartozó egységben foglalja össze az idegklinikán töltött idő érzésvilágát és felismeréseit. (Két évvel ko-

rábban a debreceni klinika idegosztályán fogalmazott Gyűrű rapszodikus sorai fejeztek ki hasonló élményeket.) Különleges helyzetben, ám a szellemi luciditás tökéletes pillanatában született ez a vers.

Érzékletes képekben, fegyelmezetten tömör szerkezetben foglalja össze a keserves tapasztalatokat, az eszmélet válságait, az öntudat megingásait. A neuraszténiás betegség és az idegosztályon folyó élet panorámáját vázolja fel. Ám nem marad a különleges helyzet zárt körén belül, a költő figyelmét nemcsak egy zárt világ köti le, hanem a falakon kívül zajló élet is. Sőt elsősorban e kívül zajló társadalmi és történelmi lét, a dühöngő, őrzöngő háború, majd a háború végeztével ismét az erdélyi magyarságra (és Nagyvárad magyarságára) zúduló történelmi megpróbáltatások sorozata. A költő következőképp egy jóval rettentesebb, tébolyultabb világ képét rajzolja fel az örültek háza köré: *„Várad már nincs. Mióta itt vagyok, / elseperte az idő Váradot. / Így érzem itt, de hallga... ez a hang / úgy szól, akár a váradi harang. // --- // Ha az örült rémtette érdekel, / ne jöjj ide, csak nézz az égre fel, / az égre, hol ezernyi harci gép / emlékeid ködéből im kilép, / hogy bombázzon a békés táj felett. / Itt nincs bolond, itt nincs csak pár beteg, / nem ölnek űk, föl mit se gyűjtanak... / Kint, kint keresd a tébolyultakat!”*

A sárga háznak a négysorosokból álló mozaikos szerkezet szilárd formai egységét sikerült létrehoznia. Utána még néhány hasonló módon született költeménynek: a *Kórházi verseknek*, a *Hűség verseinek*, a *Vérrel és korommal* című epigrammasorozatnak. Valamennyi a költő alakuló-változó gondolkodásáról és közérzetéről tanúskodik. Mert közben Horváth Imre sorsa és helyzete is nagyot változott: 1945 után lassan felgyógyult betegségéből, társakra és feladatokra talált. Az újjászerveződő erdélyi magyar irodalom méltó elismerésben részesítette azt a költőt, aki a legnehezebb években is megingás nélkül tartott ki a maga humanista elvei mellett. A váradi költő lírája szinte újjászületett: a szorongás és az ellenállás ambivalens, kettős ihlete után egyértelmű szerepet vállalhatott. Ahogy az erdélyi magyar irodalom más képviselői, így Szabédi László, Szemlér Ferenc és Asztalos István, ő is őszinte lelkesedéssel állott a demokratikus átalakulás támogatói közé. Új verseiben az élet átalakulásáról beszélt, ahogy Gaál Gábor mondotta, „tyrtaiosi kérdésekre” válaszolt. Más kérdés, hogy néhány esztendő múltán neki is át kellett élnie a közéleti csalódásokat, és tapasztalnia kellett azt, hogy az ígért felszabadulás helyett egy újabb, igen hosszú időn át tartó elnyomás következett.

Az ünneplő versek és költői riportok mindenesetre átalakították a Horváth-vers korábbi szerkezetét. Csak néhány költeményben, például az 1948-as *Hősnél többek* címűben sikerült megőriznie a korábbi feszességet és arányosságot, fenntartania a négysorosokban kialakított zárt szerkezetet. A termés nagy része fellazította a korábbi szigorú arányokat, és bőbeszédű leírással vagy retorikával töltötte és duzzasztotta fel a korábbi zárt kereteket. Az olyan költemények, mint a *Nagypiac*, a *Történelmünk*, az *Aradi elégia* vagy a *Kevés a dal, dicsérje tágabb ének* anekdotikus elemekkel próbálták kibővíteni a rövidebb formát. A *Jelszavak fegyverével*, *A béke érdekében* vagy a *Verj hidat* pedig a retorika irányában kereste a formai bővülés lehetőségét, miként nemzedékének más költőinél is. Ám mindkét próbálkozás csupán a költői sematizmus közhelyeihez vezetett. Horváth Imrének nem sikerült megtagadnia önmagát, s

költői anyanyelvével együtt veszítette el biztonságát is. Évekre válságba került, és csak akkor szabadult, midőn a sematikus korszak lezárulása után visszatérhetett költészetének természetes forrásaihoz és eszközeihez.

Alkotó személyiségének karakterét a dialektikus ellentmondás, a polemikus szenvedély alakította ki. Ez a karakter hozta létre az ellentétezésből szervezett epigrammatikus versszerkezetet. Az erdélyi magyar líra újabb átrendeződése után a hatvanas évek elején ezért magától értetődő módon tért vissza a polemikus szemlélethez és a négysoros formához. Költészete ismét virágzásnak indult, szinte újjászületett. *Őszi remény* (1964), *Szürke szivárvány* (1967), *Túl a számokon* (1968) és *Janus-arcú órák* (1971) című új köteteiben az öregedéssel, a test hanyatlásával, majd általánosabban az elmúlással és a metafizikai szorongással kezdett polémiát. Az élet humánus értékét, a munka és az alkotás megtartó erejét hirdette, s ahogy korábban a „füvek”, „fák” példája révén fogalmazta meg erkölcsi eszményeit, s mutatott rá arra, hogy szigorú önfegyelemmel kell úrrá lenni az esendő emberi lét körülményein, most Rotterdami Erasmus példáját idézte, és e példára hivatkozva fogalmazta meg életfilozófiáját; *Erasmus* című versét idézem: „Becsukódok, magam kítárva, / Felszabadít, mi bekerít. / Az egyszerűség komplikálja / tág világom szűk tereit.” Ez az életfilozófia megint a sztoikus örökségre utalt, és a költemény antinomikus szerkesztésében ismét a négysoros klasszikus belső rendje, logikai fegyelme és arányossága öltött alakot. Horváth Imre költői pályája így sajátos parabolát hozott létre: élete végén oda tért vissza, ahonnan ifjúságában el kellett indulnia. Várad „költőfilozófusa” végül ismét a tapasztalatok és gondolatok ütköztetésében találta meg költészetének erőterét.

Pomogáts Béla

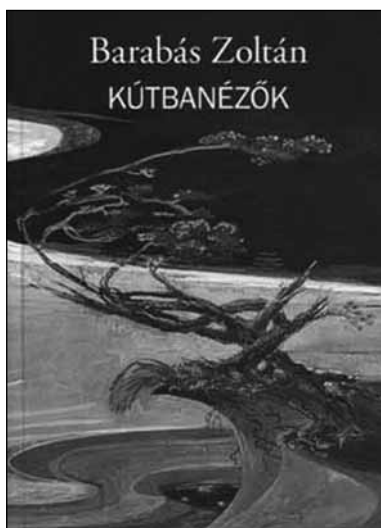
Könyvleletek

Nekrológ egy városért

Akadnak helyek, melyek kiemelt jelentőséggel bírnak az irodalom történetében; gondoljunk csak Esztergomra, hol Balassi utoljára indult rohamra, a fájdalmas emlékü Szárszóra, esetleg Székelykocsárd homályos vasútállomására, s gondoljunk legvégül Nagyváradra, a Körösre, Juhász Gyulára, Adyra és Lédára, a művészvárosra, melyet a huszadik század legvégén ellepett a szemét, a földből pillanatok alatt kinőtt blokkrengetegek, s gondoljunk a lepusztult külvárosra, az omladozó belvárosra. Barabás Zoltán kötete nemcsak Váradról szól, hanem elmúlt szerelmekről, a még mindig jelen lévő, bár rejtőzködő Istenről, pillanatokról, melyek mégis valahogy a városhoz kapcsolódnak. A *Kútbanézők* cím mintha nem is a kötetet jellemezné, hanem sokkal inkább az olvasót: a könyvben szereplő versek segítségével mi magunk vagyunk azok, akik kútba nézünk, azaz a múltba. Visszatekintünk valamire, ami már rég elmúlt, viszont illatfoszlányai, megkopott házfalai, egy-egy zug ismerős hangulata még mindig itt kísértenek.

A kötetnyitó, *Jajtipró* című vers ismétlődő sorai nemcsak a nyomatékosítás poétikai eszközei, hanem egyúttal a pillanat kimerevítését is

szolgálják. Az idő megállt, nem mozdul, s úgy tűnik, csak a fájdalom maradt: „Lassan, alattomosan, / Lassan, alattomosan, // bogárgott szívük felé / bogárgott szívük felé // a bestiális szürkület. / a bestiális szürkület.” S ha már Nagyváradról és ismétlésről van szó, eszünkben juthat Karinthy Adyt parodizáló verssora: „Hát maga megbolondult, / Hát maga megbolondult, / Hogy mindent kétszer mond, kétszer mond?” (*Törpe-fejűek*). Igen, itt Barabás Zoltán is mindent kétszer mond, s ha asszociációink révén fel is idéződik Karinthy, mégsem pa-

ródiaként, humorként fogjuk fel a fentebbi sorokat, hiszen a vers kimondhatatlan fájdalommal telítődik. S ilyen a folytatás is. Az első ciklus (*Szerelmed nehezen lélegzett*) nyitó verse a már említett Székelykocsárdot és Dsidát idézi meg, a *Nagycsütörtök* című szöveg hangulata és sorai (pl. fullatag sötét) tűnnek elénk: „Koszos, / süketnéma / vonatok / rostokoltak / az államilag / szabályozott / sötétben.” (*Állt az óra*). A sorok pártállami időket idéznek, mikor még fentről szabályozták a villanyáramot, ugyanakkor az álló óra képe az első vers időtlenségének hangulatához kapcsolódik. Érdemes kiemelni, hogyan jelenik meg itt a város: „Állt / egy alak / az üres

kirakat előtt, / háttal a feyenc / városnak." Ebből a feyencvárosból a kötet végére már „lázári sorba taszított” város lesz. A negatív töltetű feyenc jelző átalakul, és a város előtt ott a lehetőség a feltámadásra. „És a ki csak él és hisz bennem, soha meg nem hal” – mondja Jézus János evangéliumában, s a lázári sors a választás e lehetőségét hivatott felmutatni: a feltétel nélküli hit az egyetlen lehetőség a feltámadásra, a város újjáéledésére. Míg azonban elérkezünk e kiemelt pillanathoz, elének tárul a város a maga kietlen, lepusztult valóságában, s minden részletben, minden képben ott remeg a hanyatlás gondolata. „A Brémer téren / feslett égbolt / árulja testét.” – láthatólag prostituálttá válik az ég, utcalánnyá (*Mintha én volnék Hölderlin...*), áldozatokká a fák („Talán a Macskadombon kiirtott akácok kiáltozásai” – *Váradí etűd*), s mintha a város folyója szégyellné magát: „Odább a Körös: szemetet zabáló / halait lehallgatva araszol innen” (*Hajó tér*). És semmi sem térhet ki a pusztulás elől: „Reménytelen kép- / mező // nyílik / a kifosztott temetőre.” (*Minden hant alatt rablak*). A város utcái, szegletei, házai antropomorfizálódnak, s az olvasóban felmerül a kérdés, vajon milyen város az, hol még a halottak sem nyugodhatnak békében, még őket is kifosztják. A Barabás Zoltán verseiben körvonalazódó Nagyvárad-kép kicsit sem pozitív, azonban meg kell jegyezni, hogy minden negatív kép, megszemélyesítés és metafora ellenére ott rejtőzik a sorok

között a várost féltő és sajnáló ember képe. A leírások végigkísérik szinte az összes szöveget, hol kocsmaasztalhoz („Nagyvárad / mocskos / képe / kocsma- / asztalként / fénylett / a Körösben.” – *Szóttan istenség követett*), hol halotthoz („Szabályossá lett a város, / mint a holtak arca.” – *Elvétí a szót*) hasonlítja a szerző, s végül az álommal – tehát a nem létezővel – teszi egyenlővé: „hiszen ez a város / már csak egy vak / költő retináin él” (*Váradí apokrif*). Barabás Zoltán képei néhol súlyosan, máshol könnyedén peregnek, s éppen e két tulajdonság feszültségéből jön létre az a termékenység, melyből többnyire értékes versek születnek. A sötétség, a kisebesedett tárgyak és élőlények, a fel-feltörő sikoltások visszatérő motívumai a szövegeknek, s ezek alakítják, formálják a város, Nagyvárad képét is. Úgy tűnik, mintha nekrológot mondana a költő a város felett, azonban ne feledkezzünk meg Isten állandó jelenlétéről, s legvégül – a már említett – lázári feltámadás feltételezett bekövetkeztéről. A hit, mely átszövi és behálózza – még ha gyakran rejtve és láthatatlanul – a szövegek megszólalásait, végül megkísérli felülírni a kötet nekrológjellegét. S a halál és a feltámadás szembeállításá adja Barabás Zoltán verseinek feszültségekkel terhelt különlegességét.

Barabás Zoltán: *Kútbanézők*. Széplalom Könyvműhely, Budapest, 2006.

Vincze Ferenc

Szászi Zoltán

Összekötő tizenegyek

Néhány szó az 1111 Csallóköz – Partium szépirodalmi antológiáról

Istentenyérnyi táj ez a Kárpát-medence. Kerítik körbe a feltúrt sziklák, s belőlük erek, folyók völgyeibe láthat a szem. A folyók által ölelt mezőkön városok állnak, falaik ereje nem a kőben rejtezik, hanem az ott élők lelkének erősségében. Csallóköz – Partium. Négyszáz kilométer távolság, de mi ez az Isten előtt, ez csupán az emberek előtt lehet akadály. A szellem sem retten meg ettől a távtól, s hála a mindenség kormányzójának, a szellem erejével élő emberekből nincs hiány sem Csallóközben, sem Partiumban. A szellem ereje pedig szikrákat gyűjtött, a szikrák üstökösnyi csóvába tömörültek, és mint egy ívfény Európa felett, bevilágítják a világot a költők és írók szívében és fejében megfogalmazódott gondolatok. Ez már küldetés, nem is könnyű, mert folytatásért kiált. Egyensúlyt és rendet teremtett a világnak ezen a fertályán, s ha itt rendet sikerül teremteni, ezt a rendet tovább kell vinni. Tovább, nemcsak kelet–nyugati irányba, hanem észak és dél felé. A szellem szikráit mindenütt össze kell fogni, csóvájával felmelegíteni a lelkeket, eloszlatni a félelmet sugalló homályt, felszaggatni a sötétség lepedőit, hadd tárulkozzon ki teljes szépségében az a rend, amit a költők az ihlet által megfogalmazni lettek képesek, s ami már az isteni rendet kívánja e földön kézzelfoghatóvá tenni. Ívfénnyé válik a költészet Európa felett, s az első, a gondolat szikráiból és a lélek tüzéből kigyújtott ilyen ívfény ez az antológia, az 1111. Fura cím, mondhatnánk, pedig rém egyszerű oka van. 11 csallóközi és 11 partiumi költő, író szólal meg benne. A kötet megszületésénél bábáskodó, szerkesztő Hodossy Gyula és Barabás Zoltán lehet még nem is sejtik, mekkora feladatot vállaltak magukra ennek az antológiának a világrahozatalával. Mert inentől fogva ezt most már nem szabad és nem is lehet abbahagyni. Nagyvárad és Dunaszerdahely lett az Európa felett feszülő ívfény két gyűjtőpontja.

A versekből, novellákból, lírai prózákból, tanulmányokból áradó energiát pedig lelkük legjavából fakadóan adják hozzá ehhez a fényteremtéshez a többiek. Barabás Zoltán, az ulyssesi úton járó, a világ végeit is megtapasztalni és leírni tudó, igazi mélybarna fájdalokat is elsimogatni tudó, feloldó költő. Barak László, a „Napot” mozgató, aki régóta tudja már, hogy megszenvedtek itt már mindent, s mi van, ha mégis ringyó ez az egész világ, amelyben a felhőkarcoló árnyékában élők a fényt imádnák. Bereck József, aki egész eddigi, igen gazdag munkásságában a csallóközi ember gondját, örömét írta és írja, végtelen szeretettel és tisztelettel ábrázolva hőseit. Bodnár Éva, akinek már Milánó adja a keretet a hazára való rálátásra, s aki a haza fizikai elhagyásának ellenére mindig is partiumi marad. Csehy Zoltán a maga sajátos veretességével, igen finom nyelvi humorával, a latin kultúra iránti végtelen tiszteletével és a világ világi dolgairól is szólva teszi le névjegyet ebben a könyvben. Csóka Ferenc önéletrajzi ihletésű írása frappáns és kedves iróniával festi meg az egyszerű embert, aki olyan esendő és olyan hatalmas tud lenni egyszerre. Demeter

Szilárd *Medveadászatát* magának a szerzőnek az előadásában hallottam még Ady városában, a góbé humor rekeszizmokat remegtető huncutságait csillogtatta meg az ifjú tehetség. Dénes László érett férfiúi költészete a közösségért felelősséget érző költő szavai, Fábián Sándor biblikus súlyú verssorai koppannak, olvasva, kimondva egyaránt, Gittai István hullámmó, szép belső ritmusú verseiben örök téma a nő, a szerelem, az ajándékba kapott élet teljes élésére való buzdítás. De ugyanúgy benne van ezekben a versekben a túlsó oldal, az a világ, ahová mindannyian el kell hogy menjünk, s a küszöb átlépésnek félelmével vívódunk egy életen át. Goron Sándorban új hangok bontakoznak, az ő költészetében már egy ifjú nemzedék indulását figyelheti meg az olvasó. Dinamikus verseiben benn az ifjú hevessége és a vén bölcs minden erénye. Hodossy Gyuláról már mint a szerkesztőről szoltam. Költőként a szerető önfegyelemben élésre tanítás mestere. Az antológiában olvasható lírai prózája egyszerre szürreális és realisztikus, frivolan fanyar és mélyen érzékeny. Megfejtésre vár és megértésre, elfogadó és megértő szeretetre. Kulcsár Ferenc istenkereső költészetének filozofikus esszenciáiból kaphat ebben a kötetben ízelítőt az olvasó. Mélyen rengő hangú, egyszerre szomorúbarna és életpiros sorok ezek. Lipcsei Márta a figyelő költők egyike. A mindent megmutatni kívánó ember, a pillanat megörökítésének mesterségét mágiusi szinten művelni tudó verselő. Mészáros András munkásságának középpontjában a filozófia és irodalom egymásra való kölcsönhatása áll. Gyakori olvasmányaim ezek a művek, mert egy énmegismerési és világmegismerési folyamat feltárásához segítenek hozzá, s ezáltal önmagam és a világ viszonyának tisztázását is lehetővé teszik. Polgár Anikó törekeny virágkehely, és ebben a virágkehelyben egész univerzumokat képes megtartani. Szinte angyallá válik, aki szárnyaival takar és véd, és inkább magát teszi ki minden viharoknak prédául, csak az ő szeretteit ne érje bántódás. Szűcs László költészetében a legfontosabb szó az igaz. Ady méltó utódjaként egy sajátosan modern stílust képes teremteni folyamatosan. Tüzes Bálint versei olyanok, mint a gyónás, a zsoldár és az igehirdetés. Súlyuk van, mégis repülni tudnak, prófétai dühében és az önfeláldozásban a szeretet a vezérfonal. Vajkai Miklós misztikus prózát ír. Egyszavas tómondatokkal, koppanó és fémes csengésű kérdésekkel, amelyek szinte ütnek, szinte kiáltanak, még suttogva is. Varga Gábor prózája érzékeny befogadót kívánó szöveglabyrinthus, benne visszaköszönő élmények egy franciaországi útról, telis-tele van egymondatos műelemzésekkel, kérdésekkel erről az európainak mondott létezésről és annak lehetőségeiről, amelyben magyarnak lenni nem egyszerű, de mégis talán az egyik legszebb létezési forma. Vida Gergely versei ebben az antológiában egy igen érett költőt mutatnak. Magában a világot kereső, magát a világra vetítő költészet ez, melyben mindennek a pontos helyét kellene meghatározni. Tárgynak, érzelemnek, a létezés értelmének. Zirig Árpád világ- és szerelemföltétele, tájért, emberért, magyarságért való aggódása teszi nemesveretűvé verseit. Ízig-vérig tisztán szóló, szép ritmusú költészet ez, a Csallóközött oly szívesen versbe foglaló költő költészetének szép darabjai.

Ennyi minden egyetlen antológiában, ezernyi tűz és csillogás. Ívfénnyé érett a szó, s mostantól már ott feszül fenn az égen Nagyvárad és Dunaszerdahely között bevilágítva ezt az istentenyérnyi tájat itt Európa közepén. Isten egyszer úgy szólt, legyen világosság. És lett világosság!

Kikötő

Karakterek körtánca

A Csíkszentmihályi család kiállítása a Hegyvidék Galériában

Az egy vagy több generáción végighúzódó művészcsaládoknak szinte föltörhetetlen a titkuk. A génekből adatik tovább az az erő, az a teremtőképesség, ami tudással, gyakorlással, szorgalommal a fiakat művésszé avatja? A környezet, a munka légköre, az önkifejezői bátorság – hogy merjünk önmagunk lenni – van rá hatással? Az ellesett mozzanat – vagyis hogy apám, anyám így csinálja – ösztönzi valamely utódot, hogy próbálkozzék, és folytassa tovább ősenek tevékenységét?

Ez is, az is, mind alakíthatja a művészpálántát, aki – szinte észre sem veszi – játszadozó kísérletezőből valódi alkotóművésszé nő. Ehhez természetesen a különböző stúdiók (Képzőművészeti, Iparművészeti Főiskola, illetve Egyetem) is hozzáteszik a maguk részét, de az *induló lépés*, a családi fogantatású ösztönzés, példamutatás fontossága letagadhatatlan.

Ismerjük a harmincnál több művészt adó, generációkon áthullámzó Brueghel család tevékenységét – miként a tíz év előtti nagy bécsi kiállításon is (Kunsthistorisches Museum) kiderült: mindannyian festők voltak –, és azt is tudjuk, hogy az egy bokorból kirajzó tehetségek nem ugyanazt a pályát futják be. Arra is van példa, hogy az utódok némelyike fölülmúlja „családi” mesterét. A kérdéskör jóval bonyolultabb annál, hogy egy röpké meditációval megoldjuk a művészcsaládok – s azon belül a már egyedi arcokat mutató utódok – alkotás-lélektani rejtélyét: mi miért így, és mi miért másképp.

A Csíkszentmihályi családot szemlélve – mindenekelőtt az édesapát: Róbertet, a kitűnő szobrászművészt, és gyermekeit, Rékát (textil), Bertát (grafika), Sárát (textil), Mártont (fotó) – azonnal szembeüt a műfajbeli sokoldalúság. Magyarán: egyik gyermek sem akarta a plasztikában különleges eredményt elért apát másolni, hanem más kifejezési módot választva a saját útján indult el. Ezek az utak természetesen az idők során – hiszen fiatal alkotókról van szó – változhatnak (mindőjük előtt még ott a pálya!), alapértékeiket megtartva gazdagodhatnak. Szerencsés esetben megközelíthetik – de ahhoz igen sokat kell tenni – az elementáris erejű apa művészetét, de ha „csupán” megmaradnak annak, amit mai tehetségük révén látunk, akkor is jellegzetes egyéniségei lesznek a képzőművészek táborának.

A család – azt nem mondhatni, hogy kényelmesen, sokkal inkább nagy munkával – vitorlázik a *tengeren*, s akinek minden mozdulatát nyugodtan követheti (mert benn ül a hajóban is, ugyanakkor – paradox – *világítótorony*), az nem más, mint a vezérhajós: Csíkszentmihályi Róbert.

Miért lehet figyelni rá? Mert kialakult életművet mondhat magáénak – nagy művész. Figurális szobraiban – a tárlaton csak bronzba öntött műveit látjuk

– plasztikai értelmezését kapjuk a világnak, a kis és nagy „forradalmaknak”, az emberi lét – a küzdelem, a szeretet, az egymás megsegítését szolgáló önzetlenség, a makulátlanokban dübörgő közjó – megannyi ünnepi és hétköznapi mozzanatának.

Ugyanakkor ezek a plasztikák sosem elbeszélő jellegűek, hanem tömbhatásukkal, a patinázott paláston rejtező-megbúvó s egyidejűleg megvillanó fényükkel, a teret sok részre osztó, fókusz voltak folytán izgalmas jelenlétükkel hatnak. Mitológiai-bibliai meghatározottságuk letagadhatatlan – gondoljunk csak Csíkszentmihályi kétalakos szobraira, s mellettük az itt is szereplő *Tangóra* (2003), *Áldozatra* (2003), *Szárnyasra* (1995), *Sugallatra* (2001) –, vagyis az invenciózus formaélményt, illetve az általa keltett hatást a jelképek-szimbólumok sokasága igencsak növeli. (Csak a *szárny* egyetlen vonzatáról: például „a földről az égbe távozó lélekszárnyakon száll az isten-istenek elébe”.)

A Hegyvidék Galériában szereplő szobor-kollekció – nem életmű-kiállításról van szó – attól különösen eleven, hogy egyben a művész kb. másfél évtizeddel ezelőtt kezdődő új korszakának a mustrája. Ilyen fölkavaró hatású – az ember-állat azonosságát, különbözőségét, rejtezett sokértelműségét és jelképi tágasságát mutató – szobor-együttest: érzések, viselkedésmódok bestiáriumát, még nem láttam. Szinte lélegeznek ezek a szobrok: a *Bácsi* (1994) a magába forduló gúnyos bölcsesség, a *Ködös reggel* (1994) valaminő végtelen bánat, a *Szárnyas* (a már említett bibliai értelmezése mellett) a kitarulkozó szabadság, a *Parlaghy Sass* (2005) az önmagunkat kibillenteni nem hagyó, szilárd alapokon álló méltóság, s a *Maca* (2005) – József Attilát parafrázálva, a boldogság szőke volt, és másfél mázsa – a mindannyiunkat sújtó állati érzékiség-mértéktelenség szimbóluma.

A két tárlóban háromnegyedszáz mives, gondosan metszett, szellemes, elő- és hátlapjában is megannyi plasztikaleleményt föl villantó érem-plakett arról tanúskodik, hogy Csíkszentmihályi a kis, zárt, gyakran alkalmakhoz kötött formákban is plasztikai gondolkodásának egész univerzumát adja. Sorozataiban: a dinamikus *Futásban* (1982–83), az archaikumban megmerülő *Ósi hangokban* (1970) és a mitológiai és valóságos alakokat látványcsodává emelő *Opus Mirabile* (1998–2005) ciklusban a fölényes „vésnök” tudás tobzódó ötletességgel párosul. Emlékérmeinek is ez a sajátja; aki akár csak egyetlen érmét (például a *Berzsenyit* – 1976) szemügyre veszi, az elő- (arckép) és a hátlap (niklai ház) egymást kiegészítő kettősét megtapasztalja, fölfedetik előtte a titok: a plasztikai élmény csak rengeteg művelődéstörténeti adalék összevonása révén teljesezhetnek ki.

Richter Sárát, a textilművészt ugyancsak „irodalmi” anyag segítette nagy-szabású textilképe megalkotásához. Weöres Sándor és Pásztor Béla incselkedő, szellemes, anyagi és ördögi különőségekkel is telített versciklusa, a harmincöt négyesoroszt egybefogó *Holdaskönyv* – elámító bűbájlásával és farsangi létertelmezésével – olyan terrénumot nyitott meg a fiatal, a filozofikus élmény alapján ihletet kapó művész előtt, amelynek „anyagbéli” végiggondolása tán életre szóló feladat. Elsősorban attól, hogy az irodalmi műnek, melyben a manócskák haláltánca nem az egyetlen búcsúmegidézés, számtalan alakja, fordulópontja, értelmezési köre van.

Richter Sára műve – a nagyméretű színes textilkép, amelynek „kazettái” könyv alakban is megjelentek (Napkút, 2005) – ciklusokon keresztül (*Az ifjú*

boszorkányok éneke, A bolondok éneke, A bohócok éneke stb.) egymásba átbújva, egymásból kifejlődve jelenítik meg a *megfoghatatlan* varázslatot. Ez a képzőművészeti, a nyelvi tüneményt a látvány nyelvére „lefordító” alkotás annyival több, mint – a különben kitűnő grafikus – Gaál József *Holdaskönyv*-értelmezése (litográfia), hogy Richter Sára bravúrosabb, mert ezerarcú alakteremtő, mint jó nevű kollégája.

Aki közelebb merészkedik a textilképekhez – a nagyméretű Weöres–Pásztor interpretáláson kívül még két, hasonló fölfogásban, csak csupasztatottabb felülettel készült mű is ki van állítva (*Az ifjú boszorkányok énekeiből* – 2004; *A falak énekeiből* – 2005) –, az látni fogja a megidézés gazdagságát (nyomtatott szöveg, applikált anyagok: csont, fa, réz, műanyag, spiccvas, gomb, kulcs stb.). Zárt térben vergődik az a bizonyos *corpus*, s onnan kiszabadítani – jóllehet a művész alkotása ellentmond ennek – nincs semmiféle erő, a hatalmat térdre kényszerítő varázslat.

Csíkszentmihályi Réka – aki hűgához hasonlóan ugyancsak textilművész – egy pillanatra el is szakadt a textil bársonyától (néhány „keretképén” csupán kiegészítőnek használja), meg *tükröméltségben* közeledett is hozzá, hiszen a merev tűzzománc jelfigura hátán lévő vörös, illetve narancs bársony fog e sajátos megidézésben tükröződni. Alkotásai – szépségük szerint ékszernek is tekinthetők – tele vannak plasztikai ötlettel (nyílt tér, zárt tér, s a kettőt áthidaló senki földje), anyagokat – fa, rézháló, pamut, tűzzománc – leleménnyel változó kép-szobrok, iparművészeti tárgyak.

A keret (kő- és fakeret) színeivel – barnával, azúrral, kékkel, meggypirossal – és a belső élekhez kifeszített rézsodronyok, díszített *létpallók* variációival el tudja érni, hogy minden tárgyában egy belső tündérvilág kivetülését lássuk. *A Kereszteződések IV.* (1996) látványvilágában – itt sincs semmi jelkép nélkül – a krisztusi szenvedés eszköze, a *kereszt* éppúgy megjelenik, mint az V. művön a kék üveggolyó, Földünk kicsinyített mása. Egészen föltűnő szépségű – artistikusan archaikus és modern –, ahogy a sodronyvégek a díszített tűzzománc háromszögek garmadájaához csatlakoznak.

Nagy hatású iparművészeti tablója, a *Tükrök által bársonyosan* (2006) a Bibliától Tarkovszkijig húzódó értelmezési körrel van megszentelve. Nyolc fekete és nyolc fehér fakeret fogja közre – mindenikben négyzet alakú tükrök – „az igazság, a leplezetlen Valóság jelképét”, vagyis – a *Bölcsesség könyve* szerint – „az isteni sugallat által szerzett bölcsességet”. A tűzzománc mértani-organikus jel (különbféle pózokban, „viselkedés” variációkban) egyfajta ismétlődő zeneiséget ad a hatalmas, 16 részből álló képnek, ugyanakkor (furcsamód: visszaját mutatva) részt vesz az önátvilágító tükrözésben mint akcióban.

Csíkszentmihályi Bertában, kiállított grafikái szerint, két lélek lakozik: a gyermeki tisztaságú, amely főképp színes gyermekkönyvek illusztrációiban (Kányádi Sándor-mesekönyv; indián és dél-amerikai népmesék) ölt testet; és egy ettől jóval „durvább”, valóságközelibb, amely úgymond felnőtt irodalmi művek interpretálásában nyer létjogot. A részletező, igényes miniatúráknak is elmenő lapokkal (indián és dél-amerikai népmesék) szemben itt egy tárgyiasabb, a modern képregényekhez hasonló alakrajz-sor jeleníti meg a történetet (Thomas Bernhard: *A színházcsináló*). Ennek még modernebb változata is látható a falakon (Gothár Péter *Jancsi és Juliska* című forgatókönyve), melynek tipikus

– és legkifejezőbb – példája a kis szerencsétleneket a rengetegben fák mögül vizslató szempár mint sokkoló világgjelenség (8. rajz).

Csíkszentmihályi Mártonnak, a fa és a természet szerelmesének – műtárgyfotósnak is kiváló (lásd a *Csíkszentmihályi Róbert-albumot*) – a fényképezőgép jutott. Mert – mint az anyag megszállottja – talán ebben a szemmel megfogott-kiválasztott *valósággrétegekben* tudja megjeleníteni (lírai és drámai hangsúlyokkal) egyszerre valódi és látomásos világát. A fa, a kő – hiszen a fotók között kinagyított szoborpalást-részlet is van – fényeivel, árnyékaival, gyűrődéseivel olyan struktúrát állít elénk, amely esztétikailag is hat a nézőre. Ezek a színes fotók a *teremtő nyugodtság* lenyomatai.

Időtlené váló szépségkeresés

Kocsis Miklós kiállítása
a Visual Grand Hotel Szoborgalériában

Bár a szobor esztétikai minősége nem anyagától függ, hanem az alkotó plasztikai invenciójától, azért a magyar szobrászatban (a dróthajlító imitátorok és egyéb „művészek” mellett) különleges rangot vív ki magának az, aki márványban dolgozik. Ezt a reneszánsz irányultságú, az anyagnak is *tiszteletet* adó teremtést az idősebb és a fiatalabb korosztály egy-egy jelese (Bencsik István, Farkas Ádám, illetve Szmrecsányi Boldizsár) ugyancsak magáénak vallja. Mert a nemes anyaggal való megküzdés, a fizikai munkát is ideértve, nem kis próba, s aki vállalja, az közelebb jut a kristályos fényű kő titkaihoz? Mert a szenvedés s egyben öröm stációi edzik a márványtömbbe már eleve belelátott forma kibontóját?

Akármiben is leledzik a márvány tisztelete és szeretete – ha Michelangelo nem is az egyetlen, de örök példa –, van valami kultikus mozzanat abban, ahogyan a megannyi munkafázis utáni csiszolással, a felületet csaknem szakrális tartalommal megtöltve, a *fény* megteremtődik. Felületet hullámozgató játéka úgyszólván plasztikai elem, görbületek, élek stb. kapnak általa hangsúlyt. Igaz, a tér mindig a monumentummal rendeztetik be, de honfoglalását megannyi járulékos elem (viszonya az esetleges meglévő tárgyakhoz, megvilágítás) segíti.

Kocsis Miklós, az anyag megszállottja mindezt jól tudja.

Azt is, hogy egy szobrot nem föltétlen a méretei miatt látunk monumentálisnak. Magas és nagy tömegű plasztika is lehet semmitmondó, ha nincs benne az a tartalommal telített formai bravúr, ami magához vonja a nézőt. Ellenben a kis- és közép méretű szobor is lehet jelentős (vagy remekmű), ha a művészek sikerül akár egyetlen plasztikai jegyet – a tengelytől való kibillentéssel, a formarészek közti csavarral, az egymás alá futó formákkal, a torzó vagy az arc felületi minimalizálásával – karakteressé tenni.

Ez a *kiemelés* – általánosító gesztussal – minden jó mű alfája és ómegája.

Henry Moore lyukakat is plasztikai valóságnak láttató levegőssége és Brancusi formatömbjeinek zártsága egyként hatásos. Kocsis meríthetett volna a

klasszikus elődök formaképzéséből – főképpen nagyméretű szabadtéri szobrain látszik, hogy mennyire biztosan uralja a teret –, figurateremtésében kötődhetett volna nem egy magyar klasszikushoz. Ő modern figurálisával, jóllehet halovány emlékképként ott az art deco – igaz, visszafogott – szépségimádata, csak a saját útját akarja járni.

Bár ebben az egyéni arcot kereső, gondolatilag is végigvitt kísérletben bizonyos művelődéstörténeti elemek is szerepet játszottak – leginkább Modigliani csodálatos munkatársának-modelljének, Jeanne Hébuterne-nek artisztikusan megnyújtott, sok érzelmetli rejtélyt hordozó arca –, annál érdekesebb a tőlük való elszakadás. Hiszen, az ott meglett vizuális élmény fordítódott át kifejezésben-geisztusban ugyancsak nem szűkölködő plasztikává.

A *Felhő J. H.* (2004) fehér márványa nem a „franciásan” megnyújtott arc miatt érdekes, hanem a lapos kőből kimetszett arc és az alul megcsavart nyak statikai-formai virtuozitása okán. Nem beszélve az elementáris erejű lecsupaszításról – az arcon plasztikailag csak az orr van kiemelve.

Ez a plasztikai, a tömbnek valaminő érzéki tartalmat is közvetítő játék fölkelhető a kubai szürke márványból faragott *Ázsián* (2003) is. A szélesre „nyújtott” fej, az orron kívül a nagy ívű – mandulavágású? – szemet, szemöldököt kiemelve, keleties bölcselmet s valaminő földöntúli jóságot-nyitottságot revelál. (Eme szobor modellje állítólag a művész legkisebb lánygyermeké volt.) Erős szobor – lírai jelleggel, amelyen a visszafogott plasztikai villódzás: érzelmek kivetítője.

Ez az artisztikus, az időt időtlenné, az egyedit általánossá tevő szépségkeresés – noha a kubisztikus (?), inkább avantgárd irányultságú *Földre néző* (2003) „nyugodt” drámaisága sem megvetendő – folytatódik a tárlat legfrissebb figurális alkotásaiban. A magas, trieszti mész kő posztamensen álló *J. H. visszanez* (2005) – kubai szürke márvány –, a megdöntött fejű, gesztusrendszerében valaminő érzékiséget mutató *Madonna* (2005) és a felső és alsó tömbök kontrapunktos elhajlását drámai erővel visszaadó *Fekete madonna* (2005) a térhódításnak ugyanazon eszközével él. Ez nem más, mint a tömbön belüli mozgás dinamikája – a megcsavarás által hol az „él”, hol a „lap”, vagyis a negatív-pozitív töltet s a kettő közötti ellenpont adja a feszültséget.

Ha arc és büszk – márványragyogású érzékiséget sugallva – a Kocsis Miklós-i művészet egyik fontos terrénuma, akkor hogyné volna az a test (a többnyire torzó voltában megjelenített *női test*) mint plasztikai érzelmhullám, gyűrődés, nyitottság és zártság, heves szomj és elernyedés anyagban megfogant szimbóluma. Szimbolikája az érzésnek, amely – látvány voltában, érthető – ugyan a szexualitásra, a mélyen átélt erotika könnyen el nem engedő bozótosaira utal, ugyanakkor a megpihenés, az otthonosság, a lány hullámokban való megbékelés jelképe is.

Egészen különös, absztrakt vagy félfigurális voltában is egy kissé hivalkodó (hogy ne mondjam, édeskés) a *Felhőcske* (2003) fehér mintás márványának – a posztamens tardosi vörös mész kő, zöld betétekkel díszítve – ellengő-úszó, elől a has, hátul a tompor hegyrajzát megérzékítő felhő-redője. Minden meg van mutatva, és mégis zárt – mert hivalkodó? – ez a nyitottság. Viszont a *Torzó II.* (2005) kissé megdöntött, az egymás mögé futó formákat kihangsúlyozó, a körezeretét erotikus testhálóként magára öltő figurája – kubai rózsaszín márvány

feketegránit-alappal – remek plasztikai megvalósítása a női formának mint utolérhetetlen szépségnek.

Ugyanevvel a hatással büszkélkedik – a kebel ugyancsak el van rejtve, hasonlóan érzéki a kőerezet testhálója – a szintén kiváló *Kis rózsaszín torzó* (2004) is. Az *Ébredés* (2006) nyújtózkodó torzója – a márványtest felületén a vöröses-barnás erezet némelyütt szinte tasiszta festmény-töredék hatását kelti – valaminő kiszakadást, a reggel harmatát-újrakezdését vetíti elénk. Hogy a széppé álmódott corpus – szenvedés-e a szépség? – részeiben szintén megvan csavarva, az elernyedésből való magára ébredés dinamikáját sugallja.

Az *Akrobata* (2006) ívet leíró alakja – torzó lendületben. Az elől és egy másik síkban föllendülő láb, az egész (töredék) testnek erőteljes mozgást sugallva, maga a hajlításban feszülő erő. A zöld, egymáson elcsúsztatott ellipsziseknél talán rusztikusabb alapot érdemelne, viszont az alak rózsaszínű márványában megképződött kagyló- és csigarajzolatok felületi hatása tagadhatatlan.

A tárlat az új korszakában lévő szobrászművészeknek arra is alkalmat ad, hogy kísérletező kedvét villogtathassa. Kocsis Miklós absztrakt szobraira – *Hullám; Fekete virág; Pörgés* (mindhárom 2005), ha volna ilyen meghatározás, az „organikus konstruktivizmus” lenne a jellemző. Mindhárom plasztika tiszta szerkezetet revelál, szobrászati kérdéseket vet föl. Ahogyan a *külső* és *belső* forma – a műtárgy sajátos „héjszerkezete” – az indukált pörgéssel-csavarással becsukódik és kinyílik, a fény simogatta márvány az *életrevalóság* képzetét tudatosítja bennünk.

Szakolczay Lajos

Laudáció a Partiumi Magyar Művelődési Céh tiszteletére

A partiumi magyarság léte és jövője az egymásra támaszkodó és az összetartásban megnyilvánuló egyének közösségétől függ. Minél többen akarnak egyet, minél nagyobb erővel munkálkodnak közös célirányban, annál bizonyosabb a közösség megmaradásának és boldogulásának a lehetősége. Trianon után a Partiumban is kötelező volt felismerni a túlélés esélyét, és megszólítani azokat, akik az önazonosság-tudat ébren tartásával vállalkoztak a magyar élet fenntartására a nemzet leszakított részeként áldozatok árán is. A halál ellen lett orvosság, és ez a megújuló életvágban volt felfedezhető. Ennek monumentális bizonyítéka egyházkerületi székházunk, amelynek éppen ez időben ünnepeljük hetvenedik évfordulóját. Sulyok István püspök, Thuri Kálmán főgondnok és a Királyhágómelléki Egyházkerület tagjai akkor az utódokra gondolva tervezték meg az egyházi, művelődési és oktatási központot, amelybe minden bizonnyal beleálmodták a mi nemzedékünk őket kiegészítő, munkájukat továbbfejlesztő szolgálatát is. Rettentő nehéz és hosszú évek múltak el, közben eltulajdonították más ingatlanjainkat is, kezet emeltek sorsunkra – közel kerültünk ahhoz, hogy lelkünk is kárt valljon. Azonban az álmok – mert igazak voltak – most sem hazudtak. Kegyelmi időt nyertünk, tagjainkból kiűzhattük a zsibbadást, és folytathattuk a tervek valóra váltását.

Tőkés László püspök az ezredfordulón már jelezte, egyházunkra vár az a feladat, hogy megalkossuk megmaradási stratégiánkat, szervesen integrálva művelődési életünk minden területét. Az egyházi, közéleti, oktatási eredmények felbátorították az egyházkerület vezetőit, hogy szülőföldünk színesen szép kultúráját ápoló szándékkal felkarolja. Nem rejthetjük véka alá, hogy sokan megmagyarázhatatlan ellenkezéssel fogadták a kezdeményezést, mintha féltelnünk kellene egymástól értékeinket és azok továbbörökítő feladatát. Ha felelős munkálkodást láttunk volna magunk körül ezen a téren, biztosan nem törtük volna le a vállalkozók kedvét, azonban azt tapasztaltuk, hogy mostoha-gyermekként (vagy még úgy sem) kezelték a még mindig megmenthető, még mindig jelentkező és még mindig fejleszthető magyar kultúránk sorsát. Püspökünk buzdítására nem engedték, hogy sorsot vessenek a ránk bízott nemzeti örökségünkre és annak örökíthető jövőjére. Ilyen körülmények között alakult meg először a Nagyvárad Magyar Művelődési Céh elnevezéssel a most Partiumi Magyar Művelődési Céhként ismert és egyre rangosabb szinteken elismert intézmény. Elismerjük, hogy mint minden kezdet, ebben a munkában is jelentkező nehézség. Sőt még mindig szembekerülünk akár mesterségesen keltett gyanakvásokkal. Azzal a hitvallással vagyunk ebben a helyzetben is, hogy akik Isten dicsőségére, felebarátaik örömére szolgálnak, azok szégyent soha sem vallanak. Ebben az értelemben dolgoztak a művelődési céh vezetői, Mátyás Zsolt Imre, Hajdú Géza színművészek vagy Pintér István, aki mint választott elnök jelenleg is vezeti a kuratóriumot. A Partiumi Magyar Művelődési Céh hat tagozaton fejt ki tevékenységét. Tisztelettel adózva munkájukért felsoroljuk ve-

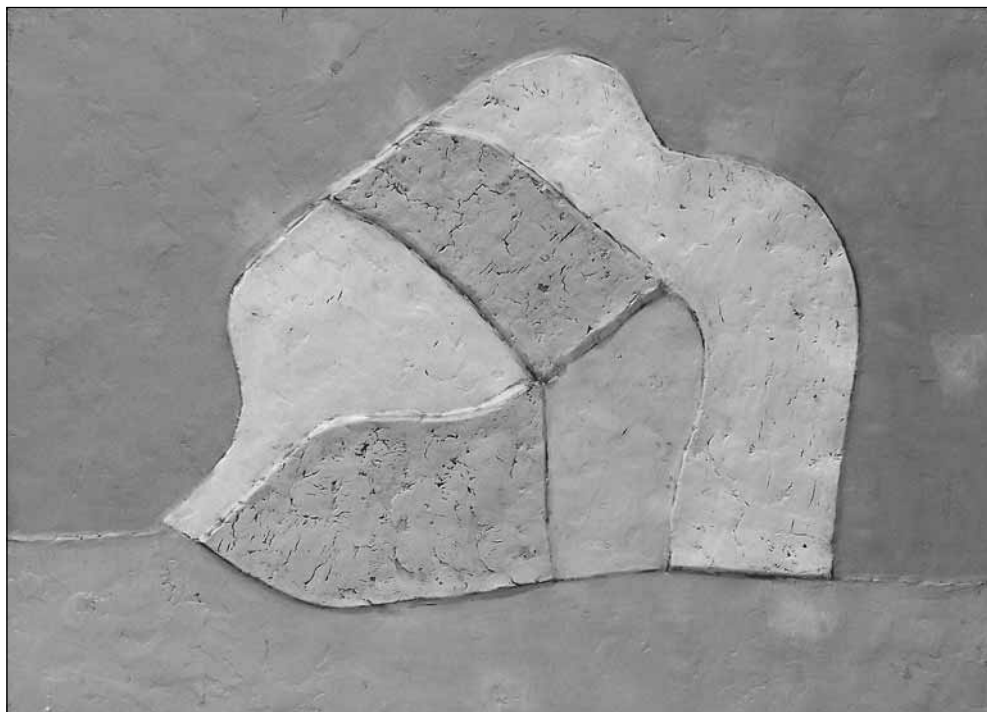
zetőiket: a zenei tagozatot Lászlóffy Zsolt, a képzőművészetit Újvárossy László, az irodalmi Barabás Zoltán, a népművészetit Benedek Árpád, a színművészetit Hajdú Géza, míg a konferenciaszervezést János Szatmári Szabolcs irányítja.

Csak 2006-ban 105 rendezvény fémjelzi szorgalmukat. Partnerkapcsolataik folyamatosan szélesedtek. Az immár velük együttműködő testvérintézmények között rangos helyet foglal el a budapesti Magyar Kultúra Alapítvány, a Baranya Megyei Művelődési Központ, a felvidéki Rovás Alkotóegyesület, a szlovéniai Muratáj irodalmi és művészeti folyóirat, a Kárpát-medencei magyar művészetet támogató Legato Alapítvány, hogy csak a legújabbakat emlegessük.

Tisztelt ünneplő gyülekezet! A Partiumi Magyar Művelődési Céh tevékenységének rövid bemutatása igazolja, hogy helyes volt egyházkerületünk vezetőségének döntése, melynek értelmében a Közjó Szolgálatában Díjat ezen intézménynek adományozza.

Csűry István

Elhangzott 2007. január 7-én Nagyváradon, a Közjó Szolgálatában Díj átadásakor

A Partium tizenöt éve

Irodalmi társaság Ratkó József szellemében. A Partium Irodalmi Társaság 1987-ben, Tokajban, Ratkó József költő elnökletével alakult meg. Az alapítók a *Jó hazát* című kiadványban mutatkoztak be. Pályázatokat írtak ki, s a társaság folyamatosan kiadta a szerzőinek műveit (Vitéz Ferenc, G. Nagy Ilián, Magyar József, Ószabó István).

A legjobb tíz szerzőt az *Almák íze* című antológiában mutatta be a társaság. 1989-ben, Ratkó József halála után Ószabó István debreceni költő lett a társaság elnöke.

1992-ben elindították a Partium folyóiratot, amelyet negyedévi kiadványnak terveztek, de csak periodika lett belőle. A pénzforrások később teljesen elapadtak, 1994-ben megszűnt a Partium Irodalmi Társaság.

Az új háttéregyesület a szabadelvű protestáns kör lett 1995-től. A Partium szerzőinek és szerkesztőinek egy része a régi maradt újakkal kiegészülve. Ám a lap profilja az unitárius és szabadelvű protestáns szellemiséggel bővült.

Az előbb Debrecenben, majd Vásárosnaményban szerkesztett Partium nevű folyóiratot, mely permanens létbizonytalanságban tükrözte a kelet-magyarországi szerzők szellemiségét és törekvéseit (többek között Magyar József Nyírbátorból, Oláh András Mátészalkáról, Ószabó István és Dusa Lajos Debrecenből, Felhős Szabolcs Vásárosnaményból, Kiss Lajos András Nyíregyházáról).

A folyóirat sokrétű tematikájának a régió arcához hasonlóképpen összetett halmazából különösen a szűkebb haza irodalmi hagyományainak, népművészetének figyelése, a szomszédos térségek magyar és nemzetiségi

kulturális életének követése, a cigány kisebbség és az unitárius szellemiség bemutatása tartozik az arculatához.

Hatni kívántunk tehát a lapunkkal a közéletre, s minden téren a szeretetről és a toleranciáról kívántunk tanúbizonyságot tenni. Ugyanakkor mindezt az összmagyarságban való gondolkodás jegyében is tettük, amely magában foglalta a beregi, partiumi, kárpátaljai és erdélyi régió kulturális életét.

A következőképpen alakult az első Partium szám szerkesztősége:

Főszerkesztő: Ószabó István.

A szerkesztőbizottság tagjai: Papp András, Vitéz Ferenc, Fátyol Zoltán, Burai István.

1995-ben az újrainduló Partium szerkesztőségében az előzőből csak hárman maradtak: Ószabó István, Magyar József és Dusa Lajos, és új tagokkal is bővült: Bágyoni Szabó István, Felhős Szabolcs, Garamvölgyi Imre, Néző László, Oláh András és Török Levente.

1997-ben a szerkesztőség központja Vásárosnaményból a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola magyar tanszékére került.

2005-től az állandó munkatársak közé beregszászi, nagyváradai és kolozsvári tagok is kerültek: Demeter Szilárd (Nagyvárad), Lengyel János (Beregszász), Orbán János Dénes (Kolozsvár).

2006-tól a lap szellemiségét meghagyva kezdtünk el az arculatváltással foglalkozni. Ezt elsősorban egy fiatal mátészalkai csoport szorgalmazta, amelyet Kürti László mátészalkai költő vezetett. Filep Anita borítótervével és Bócsi Krisztián mátészalkai fotóművész képeivel a lap küllemében is változott.

A Partium folyóirat újraindulása, az 1995-ös újrakezdés háttérében a beregi unitárius szórványgyülekezet lelki-szellemi ébredése húzódik meg, amely 1988-ra tehető. Belőle nőtt ki a szabadelvű protestáns kör.

A beregi ünnepi hetek keretében 1990-ben Tiszaszalkán keltettük életre a Balázs Ferenc-díjat, amelyet azóta öt érdemes munkatársnak osztottunk ki: Néző László újságíró, Ószabó István költő, Csizmadia Attila grafikus, Csányi Ottó karnagy és Kürti László költő kapták meg.

A szabadelvű protestáns kör fontos szerepet vállalt e vidéki szellemi életben, a közélet megújításában. A beregi népfőiskolával közösen felvilágosító előadásokat tartott a demokráciáról, az érdekképviselétről, a Partium hasábjain közölte a népfőiskolai előadások anyagát.

Az összmagyarságban való gondolkodás érdekében kapcsolatot építettünk ki Kárpátalja és Erdély protestáns köreivel.

A rendszerváltás utáni 15 évben (1989–2004) a szabadelvű protestáns kör valóságos kulturális missziót folytatott a Partium lapjában. Ekkor határozta el a Partium Műhely, hogy régiós lapból nagyrégiós folyóirat lesz. A partiumi területet szélesebb értelemben, Ungvártól Temesvárig szólóan értelmeztük.

A Partium folyóirat előtt a szabadelvű protestáns kör a Szabadelvű Füzetek sorozat három kötetében hirdette szellemiségét (*Érintsd meg a jövőt!* Kállai Emőd válogatott versei, 1992; *A hetedik napra*, Antológia a kör alkotóinak munkáiból, 1993; *Balázs Ferenc beregi utóélete*, 1994).

A Partium Műhely célja; nemcsak tükröt akart tartani korunk embe-
re elé, hanem fel kívánta mutatni a tiszta, nemes érzelmeket, az igaz

emberséget az unitárius szellemiség tükrében.

A kibontakozás lehetséges útjai az Uarttal. Az Uart alapszabálya elsőként rögzíti, hogy a társaság a Partium Műhelyből bontakozott ki, a beregi unitárius szórvány alkotó tevékenységének kiteljesedéseként, amely az alkotó unitáriusok és szimpatizánsok műhelye kíván lenni.

Céljai elérésére felvállalja a Partium folyóiratot, mely vállalja Ratkó József és Balázs Ferenc szellemi és lelki örökségét. Példaképeink Bartók Béla, Frank Lloyd Wright, a két meghatározó művész, akik igazi unitárius alkotók, akiknek közös vonása a tiszta forrás és az önálló gondolkodás.

Értékeinkből megőriztük a Balázs Ferenc alkotói nívódíjat, amelyet a Partiumban tevékenykedő alkotók kapnak kiemelkedő munkájukért.

Az együttműködés öröme, a közösségépítés és -erősítés az Uartban, egyrészt Ratkó József költő tiszta magyarságtudata és keménysége, másrészt Balázs Ferenc unitárius lelkész-író másokért való áldozatos cselekvése, a közösségépítő apostol követése együttgondolkodásra és közös munkálkodásra készítetnek bennünket.

A hozzájuk való viszonyulásunk a vanból a lehetségesbe emel.

Az 1990-es években a szabadelvű protestáns kör tömörítette a kelet-magyarországi unitárius és szabadelvű atyafiakat és gondolkodókat, majd a Balázs Ferenc Népfőiskola keretében szélesedett a tábor.

Testvéralapunknak tekintjük és építeni kívánjuk a kapcsolatot a partiumi Várad, a kárpátaljai Együtt és a sáropataki Zempléni Múzsza szerkesztőségével.

Felhős Szabolcs

A Várad öt éve

2002 januárjában, egy tágas nagyváradi lakásban gyűlt össze kéttucatnyi váradai sajtós és művészember, akik elhatározták, hogy az 1996-ban végleg megszűnt Kelet-Nyugat helyett új folyóiratot kell alapítani a városban. A találkozó résztvevői egy öttagú szervezőbizottságot választottak, mely a következő hetekben fokozatosan szerkesztőbizottsággá alakult át.

A Várad végül annak az évnak a tavaszára meg is jelent, hivatalos alapítója a Nagyváradi Ady Társaság. A lapnak eddig 33 száma jelent meg, a kezdetektől megtalálható az interneten is, www.varad.ro címen.

A Váradot 2006 februárjától a Bihar megyei Önkormányzathoz tartozóan az önálló gazdálkodású kulturális közintézmény adja ki.

2007-től megkezdődik a fokozatos áttérés a havi megjelenésre: ez évben tíz alkalommal jelentkezik a lap, míg 2008-tól havi rendszerességgel. Szerkesztői: Kinde Annamária, Demeter Szilárd, Szilágyi Aladár, Tavaszi Hajnal, alapító szerkesztők: Barabás Zoltán, Gittai István, dr. Indig Ottó, Lipcsei Márta, főszerkesztő: Szűcs László.

A Kelet-Nyugat szellemi örökségét vállalva a Várad nyitott mind a szerzők, mind a műfajok, illetve a különböző tematikák tekintetében is. Az alaptermatikák – irodalom, művészet, társadalom, tudomány – célja minél szélesebb érdeklődési körű olvasóréteg megszólítása. A lap a szokásosnál gazdagabb képzőművészeti anyagot közöl, ennek szerkesztője a Munkácsy-díjas művész, Ujvárossy László. A megjelenés sűrítése maga után vonja a folyóirat szerkezetének változását is, új rovatok, új állandó szerzők bevonásával, miközben az internetes felület tatalmában részben eltávolodva a laptól, önálló váradai kulturális portálként működik. Újdonságot jelent a fordítóműhely, ahol elsősorban kortárs román szerzők munkáit olvashatják magyarul, illetve a 20. életévüket be nem töltött fiatal szerzőknek közlési teret kínáló Junior.

Ugyancsak a lap egyik kezdeményezése a Törzsasztal elnevezésű havi irodalmi est, melynek szerkesztett szöveganyagát rendszeresen közli a lap. Az idei vendégek, akikkel hangos interjú is készült: Závada Pál, Pablo Urbányi, Spiró György, Vámos Miklós, Esterházy Péter, Vörös T. Károly, Dés László.

Szűcs László

Dr. Koncz Gábor

Régiók találkozása

A Magyar Kultúra Alapítvány komplex programja

„Hiába fűrösztöd önmagadban, csak másban moshatod meg arcodat” – József Attila sorait gyakran idézem, mert a Magyar Kultúra Alapítvány programjaival, tanácsadó munkájával ezt kívánja szolgálni. A Kárpát-medencei és most különösen a partiumi együttműködési lehetőségek hangsúlyozására először bemutatom az alapítvány munkáját, majd stratégiai jellegű programokat vázolok.¹

Az alapítvány épülete a budai Várban, a Mátyás-templom és a Hotel Hilton szomszédságában áll. Az 1904-ben, eredetileg Pénzügyminisztériumnak készült neogót stílusú épület fennállása óta mindig mozgalmas események színhelye. Az 1994 óta itt működő alapítvány rendezvényeket szervez a *személyes magyar–magyar párbeszéd elősegítésére*, erősíti a külföldi és a hazai magyarság kulturális és gazdasági kapcsolatait. Rendezvényeink központi gondolata a *„régiónk találkozása”*. Minden évben ennek jegyében szervezzük a magyar kultúra napját, a Magyar Karikatúra Művészeti Fesztivált, a budavári mosolynapokat, a költészet napját, a Kárpát-medencei napokat, a budavári mézesnapokat, számos könyvbemutatót, kiállítást és képzést.

Alapítványi feladataink pénzügyi forrását vállalkozói munkával teremtjük meg. Épületünkben különböző méretű termekkel várjuk megrendelőinket, amelyek kongresszusok, konferenciák, fogadások, esküvők, hangversenyek, előadóestek, bemutatók méltó helyszínei. A díszes aulában képzőművészeti és üzleti, szakmai kiállításokat rendezünk. Az eltelt tíz év alatt visszatérő partnereink lettek a külképviseletek, főhatóságok, nagyvállalatok, tudományos, kulturális intézmények. Az épületben internethasználati lehetőség is van. Az első emeleten családias hangulatú, kétcsillagos, tizenhat szobás szállodát működtetünk. A *Hotel Kulturinnov* szobáihoz zuhanyozó, telefon, minibár tartozik, vendégeinket svédasztalos reggeli várja. Vannak (ingyenes) vendégszobáink külföldi magyar partnereink részére is.

Minden hónap második csütörtökjén az alapítvány épületében tartja rendezvényeit *Ausztrália Magyar Baráti Köre*. A találkozókön bemutatkoznak ausztráliai magyar előadóművészek, képzőművészek, hazatérők és hazalátogatók, valamint Ausztrália kulturális és természeti szépségei iránt érdeklődő hazaiak. A Panoráma Magazinnal közösen 2004 tavaszán indítottuk el a *Panoráma*

¹ Az írás egy része előadásként elhangzott a II. Partiumi Írótábor keretében, Nagyváradon, 2005. július 4-én, majd megjelent: Barabás Zoltán (szerk.) [2006]: *A II. Partiumi Írótábor évkönyve, 2005. Magyar kulturális régiók a Kárpát-medencében*. Nagyvárad, Partiumi Írótábor Egyesület, 35–39. old. A szerző: dr. Koncz Gábor, PhD (született: 1950) közgazdász, kultúrakutató, könyvek és számos tanulmány szerzője a művelődés-gazdaságtan, kulturális tervezés, menedzsment témakörökben; egyetemi előadó, a Magyar Kultúra Alapítvány igazgatója (Budapest), a Magyar Comenius Társaság alelnöke. Honlap: www.mka.hu; email: mka@mail.datanet.hu

Hazatérők Világklubját. Célunk, hogy találkozóhelyet adjunk a világ minden részéből hazatérő, hazalátogató és hazatelepült, valamint az irántuk érdeklődő, a velük kapcsolatot tartó magyarországiak számára.

2007-ben tizenegyedszer szerveztük meg a *Magyar Karikatúra Művészeti Fesztivált*; ez esetben „*Merre van előre?*” címmel; lehetőséget nyújtva a hazai és külföldi karikaturistáknak műveik bemutatására.

Évek óta nálunk tartja összejöveteleit a Sárospataki Diákok Budapesti Egyesülete, Borsod-Abaúj-Zemplén Budapesti Baráti Köre. Tartósan együttműködünk a Sárospataki Református Kollégium Alapítvánnyal, a kollégiummal. *Részt veszünk a határ menti együttműködések szervezésében, az európai régiók kialakításában; partiumi, bodrogi és gömői fejlesztési programokban, tanulmányok szervezésében és publikálásában.*

2006-ban és 2007-ben különös hangsúlyt helyezünk az erdélyi, partiumi kapcsolatokra. Tesszük ezt egyrészt rendezvények keretében, másrészt pedig segítő, tanácsadó jelleggel.

2005-ben, a magyar kultúra napján, január 22-én tehetséges Kárpát-medencei fiatal zenészek mutatkoztak be épületünkben. Díszvendégünk *Tőkés Máté* volt, aki édesapjához méltóan, nagy hatású beszédben mutatta be *Egymás tükrében* című könyvét. Kiállítást rendeztünk a *felsőbányai festőtelep* alkotásaiból. Márciusban erdélyi és partiumi diakónusok, szociális munkások budapesti tanulmányútját szerveztük meg. Májusban és júniusban *Novák József* erdélyi képzőművész címerkiállítását láthatták nálunk az érdeklődők. Összehangoltuk a *József Attila-émlék* alapítványi és nagyváradi programjait; ennek keretében bemutattuk a Nagyváradon megjelent, *Lázadó Krisztus* című kötetet és a Dunaszerdahelyen kiadott, *Én ámulok, hogy elmúlok* című antológiát. Konzultációs munkával, szervezéssel csatlakoztunk a *Budapesti Partiumi Napok* eseményeihez. Képviselőink (*Beke Pál* népművelő és *Seress László* logisztikai tanácsadó) előadásokat tartottak a *Szilágyság – Arccal Európa felé* címmel Zilahon megrendezett értekezleten, és más módon is segítettük a jelentős esemény előkészítését. Júliusi rendezvényünk *Juhos Kiss Sándor* erdélyi származású, Budapesten élő festőművész kiállítása és az ördögösfüzesi református gyülekezet tagjainak budapesti kirándulása. Jelentős augusztusi esemény volt *Deák János* nagybányai festőművész kiállítása. Több szalon is kapcsolódott Erdélyhez és a Partiumhoz *Józsa Judit* 2005. augusztusi kiállítása *Magyar Nagyasszonyok II. 1800-tól tegnapig* címmel, amelyet közel kilenc ezren láttak. Szeptemberben ismét sor került a partiumi diakónusok budapesti tanulmányútjára.

Mindezek és a 2006. és 2007. évi folytatás taxonomikus listáját nemcsak a dokumentálás miatt közöljük a *függelékben*, hanem elsősorban az ötlet ötletet szül módszer segítése érdekében is.

2006 februárjában, Nagyváradon a Magyar Kultúra Alapítvány és a Partiumi Magyar Művelődési Céh formálisan is együttműködési megállapodást kötött.

A **Magyar Kultúra Alapítvány** (MKA; 1014 Budapest, Szentháromság tér 6.) és a **Pro Universitate Partium Alapítvány** (PUPA, Nagyvárad) keretében működő **Partiumi Magyar Művelődési Céh** (PMMC), kiindulva az alapító okirataikban megfogalmazott céljaikból és feladataikból, együttműködni kívánnak az alábbiak szerint:

⇒ A Magyar Kultúra Alapítvány *alkotó tagként* csatlakozik a Partiumi Magyar Művelődési Céh munkájához, a PMMC *Alapszabályzatában* foglaltakat figyelembe véve.

⇒ Alkotó tagként az MKA egyetért a PMMC Alapszabályzatában rögzített célkitűzéseivel, működési feltételeivel és vállalja azokat. Mint szavazati joggal bíró tag javaslatokat tesz az éves program kialakításához és szervezéséhez.

⇒ A PMMC propagálja az MKA munkáját és lehetőségeit. A PMMC az alkotó tagjainak, így a Magyar Kultúra Alapítványnak is lehetővé teszi, hogy a rendelkezésére álló infrastrukturális feltételeket saját programjaihoz, esetenkénti egyeztetéssel, igénybe vegye.

⇒ Az MKA vállalja, hogy propagálja a PMMC tevékenységét és lehetőségeit; segít a PMMC-nek a magyar–magyar, az európai uniós, illetve más területekre kiterjedő kapcsolatok szervezésében, az intézményes és személyes tájékoztatóban, a regionális együttműködésben. Az MKA tanácsadással és szükség szerinti lebonyolítói feladatvállalással hozzájárul a PMMC pályázati tevékenységéhez. Az MKA esetenkénti külön megállapodások keretében segíti a PMMC programjainak magyarországi bemutatását.

⇒ A Felek a jelen megállapodást az eddigi sikeres együttműködések tapasztalatai alapján, a további munka koordinálásának reményességével és szándékával írták alá.

A megállapodásban is rögzített tanácsadói munkánk természetesen nem a kívülről való szentenciák osztogatását, hanem az együttműködés folyamatát, a segítő beszélgetést jelenti, amely személyeket és szervezeteket egyaránt érint. Illusztrációként említem, hogy a Budapesti Partiumi Napok és a szilágysági konferencia kapcsán is az Európai Unióhoz való csatlakozást és a gazdasági megerősödést próbáltuk segíteni. Ennek szellemi háttérét persze Erdélyből is meríthetjük, hiszen Makkai Sándor írta 1931-ben: „...az a feladatunk, hogy megalkossuk az erdélyi magyarság szervezett önfenntartását, melynek keretében a másfélmillió magyar biztosítani tudja másfélmillió magyar anyagi és lelki egzisztenciáját.”²

Tudom, hogy a kisebbségi sorsban élők alapélménye:

„vagyunk amíg
lenni hagynak
se kint se bent
mint az ablak.”³

Ezt ismerve és átélve a regionális együttműködések keretében azon dolgozunk, hogy kitörjünk a sorscsapásos, feldarabolt, szétszakított nemzet bánatos társadalom-lélektani csapdájából; levakarjuk magunkról a pesszimista, perspektívátlan magyarok címkéjét. Az *optimista, a jövőorientált gondolkodást és magatartást erősítjük*. Ebben is forrásunk a kisebbségben élők áldozatkész hősiessége és – ismét Makkai Sándort idézve – józan realitása: „Szörnyű vesz-

² Makkai Sándor [1935]: Az élet kérdezett. Tanulmányok. II. kötet., Budapest, Révai Kiadás. 5. old.

³ Kányádi Sándor [2002]: Felemás őszi versek. Pécs, Jelenkor Kiadó. 8. old.

teségek, nyomor, sebek, romok égbekiáltó jajszával erőszakolni ki egy elleneséges vagy közönyös világ alvó lelkiismeretének fölriadását: teljesen reménytelen erőlködés...⁴ Hiszen tudomásul kell vennünk és tudatosítani szükséges, hogy általában a globalizáció, az internetes-tömegkommunikációs forradalom és konkrétan az euroatlanti integráció a szó tágabb és szűkebb értelmében *kultúrák találkozása*; ez az értékek, mértékek és érdekek küzdelmében is megnyilvánul. Ennek felfogását, elviselését és alkotó megértését szeretnénk elősegíteni.

Az EU-integráció folyamatában kötelesség a számunkra még sokáig új rendszer megértése, megtanulása és a lehetőségek megragadásának elsajátítása is. Bizony gyakran kell idéznünk Kányádi iróniáját,⁵ hogy önvizsgálatot tartsunk:

„Ősöm ősödnél
ősebb
hősöm hősodnél
hősebb”

A megértés és alkalmazkodás követelményét ki kell egészíteni az *aktív, alkotó, kezdeményező politikával*. *Tegyük magunkat kikerülhetlenné* programot szükséges kialakítani, hogy jól kidolgozott, határozott kezdeményezéseket, ajánlástervezeteket vessünk fel, kezdeményezzünk. Az erdélyi és partiumi magyarságnak nagy esélye és lehetősége az, hogy az EU főbb dokumentumai magyar nyelven hozzáférhetőek, és az unió szorgalmazza és támogatja a határon átnyúló, regionális és kistérségi együttműködést.

Erre is különös tekintettel hangsúlyoztuk a Debrecen Európa kulturális fővárosa 2010 programban a történelmi Partiummal és a nagyváradi magyar szervezetekkel való együttműködést. Függetlenül attól, hogy végül is Pécs lesz 2010-ben Európa kulturális fővárosa, a megalakult Városok és Falvak Szövetsége mindenképpen hosszú távú, stratégiai együttműködési lehetőséget teremt. Ezen belül is ismét megerősödhet például Sárospatak és Nagyvárad történelmileg megalapozott kapcsolata. (A két város között Budapesten át is vezet szellemileg egyáltalán nem kerülőnek minősülő út – ezért is utaltam alapítványunk Zemplénnel kapcsolatos rendezvényeire.)

A Kárpát-medencében, a környező országokban élő magyarság segítése, a kulturális kapcsolatok konkrét szervezése más-más módszereket és eszközöket igényel az EU-hoz csatlakozott (Ausztria, Szlovénia, Szlovákia, Románia), a csatlakozásra esélyes Horvátország és a belátható időn belül e tekintetben elhúzódó tárgyalásoknak elébe néző (Ukrajna, Szerbia, Montenegró, Bosznia-Hercegovina) országok esetében. Az eddigi fontos, ám szétaprózott, hatékonysági kritériumok nélküli, átpolitizált és alapvetően anyagi támogatási politikát a kultúra terén is új megközelítésű programmal kell felváltani. Ennek lényege a kulturáltság, értékörzés, esélyteremtés, innováció kulturális politikai koncepciójának a külhoni kapcsolatok terén is követendő érvényesítése. Ennek

⁴ Makkai Sándor: l. m. 4. old.

⁵ Kányádi Sándor: l. m. 10. old.

keretében *halat és hálót* egyszerre adunk, ám a segítkezés helyett mindinkább az esélyteremtés és innovációs folyamatok segítése, a koordinatív együttműködés kerül előtérbe. Ezért is szívesen kapcsolódunk a Partiumi Magyar Művelődési Céh munkájához, felajánlva kapcsolatainkat és a programok cseréjét.

A nyugati (és a világ más tájain élő) magyarság esetében három fő folyamatot kell figyelembe venni. Az egyik tendencia az emigráció előregedése, eltűnése; a leszármazottak asszimilálódása, a demográfiai csökkenés és mindezzel együtt a magyar intézményrendszer sorvadása. A másik folyamat a magyar útlevél, állampolgárság, nyelv felértékelődése; a gyakori hazalátogatás és hazatelepülés. A harmadik jelenség a magyar kultúra fokozatos külföldi felértékelődése és az emigráció ebben való lehetséges szerepe. Mindezek az eddigiektől eltérő cselekvési lehetőségekre hívják fel a figyelmet; különös tekintettel az *emigráció által létrehozott kulturális értékek, kapcsolati tőkék honosítása, tehát magyarországi és Kárpát-medencei megismertetése és aktív felhasználása terén*. Szeretnénk, hogy a már említett Ausztrália Magyar Baráti Köre és a Panoráma Hazatérők Világklubja a Partiumnak is segítsen az elszármazottak és itthoniak találkozásában, a kulturális és üzleti kapcsolatok szervezésében.

A Sárospatakon megjelenő Zempléni Múzsza folyóirat (közreműködésünkkel) gyakran közöl erdélyi és partiumi témájú írásokat, megjelenési lehetőséget ad nagyváradi szerzőknek is. Tervezzük, hogy 2008-ban a *Zempléni Múzsza*, a *Várad*, a *Partium* és a *Napút* találkozóját, irodalmi estjét megszervezzük a budai Várban.

A *Régiók találkozása* program magyar kultúrák találkozása és egyben az európai csatlakozás eszköze. József Attila *Kultúra* című versének rezignáltsága csupán háttér az üzenet optimizmusához.

„A virág elfáradt már szagosodni.
Unta,
hogy mifenének tettük asztalunkra.
S igyekezett árnyékot vetni,
nagyobbat, mint a kertben
s elfáradt, mikor nem néztünk oda.

De észrevettem.”

Észrevevesszük, bemutatjuk, felmutatjuk egymást és koordinálunk, programokat cserélünk. Ennek kiemelkedően szép eseménye volt a Budapesti Nyári Fesztivál megnyitó eseménye a Margit-szigeten. Az *EU Csillagocskák* program a Magyar Kultúra Alapítvány és a Partiumi Magyar Művelődési Céh kezdeményezésére valósult meg. A felfrissítő szakadó esőben is lelkes közönség ünnepelte a budapesti Csillagszeműek és a nagyváradi Csillagocskák gyermek táncgyűtéseket színpompás találkozását. Románia, tehát Erdély és a Partium uniós csatlakozását is ünnepelve.

MÉLTÓ HELYSZÍN FELÚJÍTOTT HELYSÉGEK

Kongresszus, konferencia, fogadás,
szeminárium, esküvő, tanácskozás, bál,
kiállítás, bemutató, parti, vetítés...

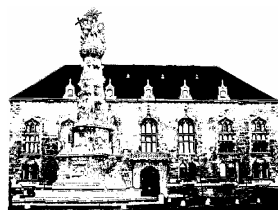
Szállás: az épületben lévő Hotel Kulturinnovban.

SZAKSZERŐ SZERVEZÉS MÉRVA DÓ REFERENCIÁK

MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY

HOTEL KULTURINNOV

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.
Tel: (36-1) 224-8100 Fax: (36-1) 375-1886
mka@mail.datanet.hu, hotel@mka.hu
www.mka.hu

MAGYAR-MAGYAR PÁRBESZÉD

Régiók találkozása, Kárpát-medencei Napok, Ausztrália Magyar Baráti Köre, Magyar Emlékekért a Világban Egyesület, Hazatérők Panoráma Világklubja, Dél-Afrikai Magyar Kapcsolatok Klubja...

Magyar Borok Háza, Apetito Étterem, Mátyás Vendéglő,
Fortuna Étterem, Galériák, Fortuna udvari üzletek...
